Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 МАРТ 29
Хабарай дунда шарашан туулай нарын 28
СРЕДА
Гарагай 4
№ 58 (19152)
Газетын сэн Хэлсээтэ сэн.

Редакторай булан

ОЮУН БЭЛИГЭЙНЬ ОМОГ ГЭРШЭ

Үшөө бага классуудта нурадаг байдаа, үльгэрнүүдые уншаха айхабтар арадай нэм. Тиихэдээ Хоца Намсараевай «Үбгэн Жэбжээнэйтэй», «Дашарабдан Батожабайн «Сэсэн Сэнгэтэй», «Алтан хайшатай», «Аламжа Мэргэнтэй», «Аполлон Тороевой болоод Аполлон Шаданай үльгэрнүүдтэй танилсаад, тэдэнэй хүсэ ехэтэй, ухаатай, шадамар байдаг, нарнь тон ехээр омогорходог байдаг. Тиихэдэ хожомынь Гэсэртэй тараалаха сагни ерээ нааб даа.

Гадна нагаса эжынгээ, бусад үбгэд, эдэнэйдэй хөөрөөень анхаралтайгаар сонсаад, тэрээн бүхэндэ онтохон, үльгэр, түүхэнүүдэй ямар онсо хэлбэрилэгдэхадтай, мэргэн сэсэн нургаалтай, ямандань гайхагша бэлэйбди. Яагаа гэхэшье нааа, шэдитэ онтохонуудай ямаа онсо даа. Мүнөө болотороо онсо, үльгэр, түүхэ дэлгээнэн гайхамшагта удэшэнүүд ухаан соо нэргээд, ухаа, сэдьхэл эүүдэтэ охёор нэрбээдэлдэл гэдэг...

Тиимэ дээрээ онтохон, үльгэрнүүд юун онсо? Тэрэ хадаа саг сагайнгаа онцалбэриие өөртөө шэнгээн абаhан, ямаа үеынгөө гол удха шанарые, хэрэгтэй тобойсо харуулhан, зоной ажалдаа, ажабайдал тухай hонирхолтойгоор хөорэhэн эүйлнүүд болоно.

Тиимэhээ тус-тус арадай оюун ухаан юумынь гол баялиг, эүүн жэлнүүдэй соohоо зоной ухаан соо хадуугдан хуулагдажа ерэhэн баялиг болоно. Энээнhээ уламжалхада, арадай оюун абдар соо байhан юумые дамтайгаар шудалбал, сэгнэшэгүй баялигай бин байhаниие гансата хөөрөөр юм.

Тиимэhээ эдэ зохёолнуудта арад зон ямтайгаар хандадаг, тэрэниие улам ухаад, hайн, hонин болгоод, баяжуулаад, саашань дамжуулдаг ёно гуниг байгаа гээшэ. Интэжэл алишье ямаа айхабтар баян түүхэтэй, гаталгаатайнь уташье, орёошье байhыень хөөрөөр тэршэлhэн аман үгын алтан сангууд олон түмэнэй анхарал татаhанирхуулжа байна бшуу.

«Одиссей», «Илиада», «Манас», «Калевала», «Джангар» гээд тоолоходо, адуулаhэйн удха шанартай олохон үльгэрнүүд бии. Гэсэрнай эдээнтэй адилгаа жагсамаар шанартай зохёол онсолмоор. Энэ булганда мэдээжэ, Гэсэрые бүхы талаhаань онсолоо ха юм. Тиимэhээ тус аман зохёолуудай байгууламжа, уран hайхалта талануд, поэтикэнь, удхань үнэ сэгнэгдээд, онсо hонирхол үүсэлдаа бшуу.

Киргиз арадай «Манастай» нэгэ үеэдэ бии болоо ха. Юуб гэхэдэ, ондо баhал «Манас» эпосэй бии 1000 жэлэй ой тэмдэглэлдэ. Тингэжэ ЮНЕСКО-гэй абаhан шэнжэреэр 1995 он «Манасай жэл» онсолгдоо, киргиз зургаан эрэгдэ мори унаад. Бишкегhээ Турбинслэл Анкара хүрэтэр урданайнь ниигалаар аяншалжаhь. Дуй хамгаа 1000 мэдэ гаталга байна. Тус аяны «Манаста» зорюулагдаhаниинь онцгой.

Тэдний «Гэсэртэ» зорюулагдаhан олон хэмжээ ябуулгануд хэдэн сэ ябуулагдана. Гэсэрэй туг-hүлэг Буряад орондоо аяншалуулан найрлаhадал ябалал урагшатай, дэмэлэгтэй байгаа. Уна сэхэтэй Ангар, Эрхирүүдэй эрдэмтэ айлшалаад, нэгэ Байгал далайгаа гаталжа, Сэ Удэ, Хүдан, Хүрэ, Анаа, Эгэтэ, Ага голлуудаа зубшан. Сэлэнгэ, Дэлгэрхаан, Бэшүүрэй талануудта гаhаа. Агинские хүрөөд бусаhаа. Интэ-hэ арадан алдарта hаhидэр бодоhорэ, дэлгэрэ, ухаан бодолгүй, хүрэ сэдьхэлдэнь өөрын нүлеэ оо.

Энэдэшье мүнөө баруулхадаа, Орэнбургын талын харасада гэнтэ сэлгэлгэ, хамжыдэг газарта оршодэг аршаан. Гэсэрэй гурбан сэргэ бии. Хори, Ярууна. Хэжэнгэ руу ошоhоо-м харыда Хүрэлын дабаанай ниинь олон зурамаа аалихан hалхинь. Ашалуулэн, үшөө нэгэ сидоо маяадхолдhон сэргэ хараса гансата ...

Тэр богдын нэгэ хүндые үргэхэ, ямуудэдэ hэдэл мүнөө hэр ээгдэлдэг ааб даа. Тингэжэ «Гэсэр» ямабаатайгаар гаргадаhан урдаhаануунууд зайнгдаха ёнотой. Фэодалнуудай зохёол гээд гэмнэгдэжэ, ямаа байhаниень хоёр нюдөөрөө ...ан, хоёр шэхээрээ дуулаhан үб-

гэд, хүгшэдэнай элүүр энхэ ябана бшуу.

Инмэ юумэн тухай мартажа огто болохогүй. Мартаагүй сагтаал аха зонэйнгоо, үбгэ эсэгэнэрэйнгээ алдуунуудые дабтахагүй байнабди. Илангаяа «Гэсэр» мэтын агууехэ, бүгэдэ дэлхэйн удха шанартай арадай аман үгын зохёолнуудта дээрэлхүүгээр, бээе хуряангяар хандажа огто болохогүй юм.

Жэшээлхэдэ, «Буряадай залуушуул» 13-дахи дугаарта толилогдоhон Евгений Кисловой статья гайхал түрүүлээ. «Хара тахалай үеын сайлалган» гээд статьяйнь нэрлэгдэнхэй. Теэд Агууехэ Пушкинай бага трагединүүдэй нэгэнтэй ингээд жэшэhэниинь дороо үндэhэгүй, таарамжагүй гэжэ hанагдана.

Статьягай гол удхань юун бэ гэхэдэ, Гэсэрэй hайндэртэ бэлдэлгэдэ болоод үнгэргэлгэдэ дүн хамтадаа 1 миллиард 172 миллион түхэриг гаргашалагдаха юм хаш. Господин Кисловой харуулhанай ёноор, элитэ үльгэршэд Маншуудай Эмегеевэй болон Майсан Алсыевай ойн баярнуудта, «Гэсэр» тухай номуудтай болоод бусад хэблэлэй зүйлнүүдтэй танилсалгада, Гэсэртэ хабаатай значогуудые, литэнүүдые, бусад hүлдэ тэмдэгүүдые гаргалгада, Намжил Балданогой суглуулжа бэлдэhэн текст хэрэглэжэ, уран зураараа Чингис Шенхоровой зурагуудтайгаар «Гэсэрэй» 2 ботн ном барлалгада, «Гэсэр: аман зохёол мүнөө сагай соёлдо» гэhэн согсолбори толилолгодо болоод бусад үйлэ хэрэгүүдтэ дээрэ дурдагдана мүнгэн гаргашалагдаха гэжэ онсолно.

Бултанай зобожо, тулижа, хара тахалда дайрагдажа байхадань, дура зоргон соогоо хүхижэ байhан зон тухай Александр Пушкин бэшээ hааб даа. Теэд Гэсэрэй 1000 жэлэй ойе хара тахалай «хара hалхинтай» жэшэхэнь хайшаа юм ааб даа? Таарамжатай юм гээшэ гү? Үгыл гээд үшөө зөөлэнөөр хэлэмээр байна.

Тиимэhээ Гэсэрэй ойе тэмдэглэлгэдэ үлүү ехэ мүнгэнэй гаргашалагдаа юм hаань, хуули бусаар үргидөө юм hаань, господин Кислов эгээл тиимэ гээд харуулаг лэ, тус hайндэр үнгэргэлгые буруушаагаа юм hаа, юундэ нигээд hанаhан тухайгаа сэхэеэ хэлэг лэ. Магад тус hайндэрэй мүнгэн гаргашые нарин нягтаар, шэнээр хаража үзэхэ байгаа юм гү? Хэдэн жэл соо бүгэдэ арадай болон хүсэндөө ороhон hайндэрые «хара тахалай үеын сайлалгантай» жэшэжэ болохо юм аал?

Господин Кисловтой адли журналист байгаад, Гэсэрэй hайндэрэй мүнгэн гаргашын данса-саарhа нюдэ амандаашье хараагүй байнабди. Тингэбэ яабашье гансса хэблэгдэмэл продукциин ямар сэнтэй болоод байhаниие мэдээд абахалаар, энэ 1 миллиард 172 миллион мүнөөнэй байдалаар ехэ мүнгэн бэшэл даа. Мянган жэл соо нэгэл удаа тэмдэглэгдэхэ hайндэрэй иимэ хүндэ хүшэр сагта тудахадань яахабши? «Хара тахалай үедэ хүхюун сайлалга» эмхидхэhэн хүн болоно аа гүб гээд айшаха болоно гүбди?

«Гэсэр» — агууехэ зохёол, «Гэсэр» — Түб Азиин арадуудай оюун ухаан бодолойнь омог гэршэ, «Гэсэр» — бүхы дэлхэйн удха шанартай соёлой хүшөө. Тиимэhээ тэрээндэ иимэ хэмжээнэй эрилтэнүүдтэйгээр хандаха зэргэтэй байhамнай арсашагүй элэ. Тус hайндэрые тон үндэр хэмжээндэ, эмхидхэлтэйгээр үнгэргэхэ шухала байhаниие буруушааха хүн олдохогүй байха.

Тингээдшье hайндэртэ бэлдэлгэ түлэг дундаа ороhой, Президентын, Арадай Хуралай болоод Правительствын үмэнэhөө дэмжэгдэнэ. Тиимэhээ энээндэ ондоогоор хандаха зоной олдоошье hаань, Гэсэр богдын туг Улаан-Удэдэмнай морилжо, залагдан буужа, музей соо hуурнаа эзэлхэ, олоннитын анхарал татаха юм аабза.

Эндэ табимаар үшөө ямар асуудалнууд биib гэхэдэ, нэн түрүүн hайндэртэ бэлдэлтын үедэ «Гэсэрые» шэнжэлэлгэдэ шэнэ , огсом түлхисэ үгэхые ороолдохо хэрэгтэй гээд онсолмоор. Гадна Гэсэр богдын hайхан хүшөө аэропортын үмэнэхи гү, али ямар нэгэ ондоо талмай дээрэ бодхоогоо hаа, таарамжатай аа гү гэhэн дурадхалаа дахинаа hануулан дурдал.

«Гэсэр» — Түб Азиин арадуудай эрдэнэ зэндэмэнь гэлсэдэг. Тиимэhээ бодото hайндэр, оюун ухаан бодолойнь омог гэршэ болон мандаг лэ!

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

ЯМАРШЬЕ ЭРХЭ БАЙДАЛДА ТАРИЛГА ХЭГДЭХЭ

Мүнөө хүдөө тосхондо энээнhээ ондоо шухала зорилго байхагүй. Тэрэниие hайнаар бэелүүлхын тула бүхы арга боломжонуудые хэрэглэхэ хэрэгтэй. Арга хургануудые бэдэржэ, эд бараанай урьhаламжа хэрэглэхэдэшье болохо. Бүхы зондо, тэрэ тоодо хүдөөгэй ажалшадта айхабтар хүшэр саг хүрэжэ ерээд байна. Гэбэшье хабарай тарилгын халуун хаhын хэды ехэ харюусалгатай байhаниие хүдөөгэй хүн бүхэнэй тон hайнаар мэдэрэн ойлгохын түлөө бүхы хэмжээнүүдые абаха ёнотой гэжэ Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо М. А. Спасов хабарай тарилгын хүдэлмэридэ бэлэдхэлэй болон тэрэниие үнгэргэлгын оперативна штабайнгаа ээлжээтэ зүблөөнэй түгэсхэлдэ тэмдэглээ.

Һаяхан үнгэргэгдэhэн тус зүблөөн дээрэ Бэшүүрэй, Зэдын, Хяагтын аймагуудтахи хэрэг байдал зүбшэн хэлсэгдээ. Эдэ аймагуудай ажалшад тарилгын талмайнуудые бага болгохогүй байhанаа мэдүүлбэ. Гадна Бэшүүрэй аймагай хүдөө ажахын управленийн начальник А. Л. Ефимовэй хэлэhэнэй ёноор, бэшүүрэйхидэй тарилгын талмай үнгэргэгшэ вын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо М. А. Спасов хабарай тарилгын хүдэлмэридэ бэлэдхэлэй болон тэрэниие үнгэргэлгын оперативна штабайнгаа ээлжээтэ зүблөөнэй түгэсхэлдэ тэмдэглээ.

Һаяхан үнгэргэгдэhэн тус зүблөөн дээрэ Бэшүүрэй, Зэдын, Хяагтын аймагуудтахи хэрэг байдал зүбшэн хэлсэгдээ. Эдэ аймагуудай ажалшад тарилгын талмайнуудые бага болгохогүй байhанаа мэдүүлбэ. Гадна Бэшүүрэй аймагай хүдөө ажахын управленийн начальник А. Л. Ефимовэй хэлэhэнэй ёноор, бэшүүрэйхидэй тарилгын талмай үнгэргэгшэ ажалэйхидэ орходоо, 227 гектараар ехэ болгогдоо. Хартаабхын, тэжээлэй ургамалнуудай полинууд үргэдхэгдэнэ. Бэшүүрэй аймагта тарилга үнгэргэхэ үрэhэн хүсэд хүрэхэ гэжэ тэмдэглэгдээ. Зэдын аймагта мүн лэ иимэ байдалтай. Хоёр колхоз болон хоёр совхоздо үрэhэн сэбэрлэгдээгүй байжа, түргэн хэмжээнүүд абтаа. Бүхыдөө аймаг дотор 80 процент хүрэтэр hайн шанартай үрэhэн таригдаха байна гэжэ Зэдын аймагай хүдөө ажахын управленийн начальник Г. В. Корнев хэлээ.

Гэхэ зуура, республиканска оперативна штабай гэшүүд болон нютагуудай мэргэжэлтэдэй hанаа зобоохо юумэн гэхэдэ, түлишэ ба техникэ болоно. Түлишэ-түрхилгын материалнуудай нөөсэ огто үгы гэжэ хэлэхэдэ болохо. Тракторнуудай гидравлическа системэнүүдые туршан шалгахада хэрэгтэй болодог тоhон дуталдажа, техникэ заhабарилга hаатана. Агропромбанк хүдөөгэйхидтэ туhалха зорилготой. Банкын хүтэлбэрилэгшэ Ю. П. Имеков тусхай банкда республиканска эдеэ хоолой корпорацийн тоосооной счет нээхые дурадхаба.

Республиканска штабай зүблөөн дээрэ республикын хүдөө ажахын болоh эдеэ хоолой министр А. М. Шевченко, Буряадай Хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын институтай директор Б. Н. Николаев, бусад үгэ хэлээ.

Ямаршье эрхэ байдалда тарилга үнгэргэхэ шухала. Хабарай үдэр жэлые тэжээдэг. Тиимэhээ бэе бэедээ гомдолоо мартажа, бээе шангахан барлад лэ, габшагайгаар ажаллаха саг ерээ гэжэ М. А. Спасов зүблөөнэй түгэсхэлдэ хэлээ.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

Хабарай тарилгые үгтүүлан

АЖАБАЙДАЛДА ХАШУУЛХАГҮЙ ГЭЭ hАА...

Хабарай тарилга... hулахан наранай элшэ доро дуран байhан тарианай полинууд... Уданшьегүй ороohо хүрэнгэ газарай хүрьhэндэ оруулагдаха, тиин тарианамнай нэгэ жэгдэ ногоорхо. Одоол тиихэдэ сэдьхэл амархаа даа.

Яруунын райондо бүхыдөө 518 трактор бии юм. Эдэнэйнь 68-шиинь Т-150 түхэлэй хүсэтэ тракторнууд гэжэ тоологдоно. 141 комбайн, 268 автомашина, 178 сеялкэ, 179 анзаhан, 81 культиватор гэхэ мэтэ яhалашье бии даа.

Харин энэ хабараймнай тарилгада хэрэглэгдэхэ зэмсэгүүднай хэр бэлдэгдэнхэй гээшэб гэжэ хүдөө ажахын управленийн албан тушаалтаhаа hурахадамни, нигэжэ харюусаа hэн:

— Хүдөө нютагуудаар хабарай тарилгада бэлэдхэлэй хаhа түлэг дундаа ябана. Хэды юумэнэй үнэтэйрбэшье, «Пригородный» ажахы хабарай тарилгада халуун намарhаа бэлдэжэ эхилhэн,— гээд аймагай хүдөө ажахын управленийн дарга Пүрбэ Будажапович Банзаров мэдүүлнэ.

Тус ажахыда 1170 гектар газарта ороohото болон силосэй ургамалнуудые тариха барилгада удаахан ороногүй, hаяхан хүдөө ажахын министрэй орлогшо В. П. Гарматаров үрьhаламжа үгэхэбди гэжэ найдуулhан байна. Энэ мүнгэнэй удааруулгдаагүй hаань, олон газарта техникэ заhабарилга зүб мүртөө оруулагдаха hэн.

...«Победа» колхозой ахалагша инженер Л. Ц. Лыгденовтэй уулзажа, МТМ соогуурнь ябажа харабабди. К-700 түхэлэй 12 тракторай ороидоо дүрбэниинь, Т-150 түхэлэй 5 тракторай ороидоо хоёрынь заhагданхай. Тарианай hөли дээрэ энэ абарга томо тракторай хүдэлгэдэхэдэ, саг алмагдадаг юм.

Дүршэлтэй механизаторнууднай заhабарилгада хүү хабадалсана. Мүнөө үедэ 15 хүн хүдэлнэ, үшөө нэмээхэбди. Заhабарилга хүндэ сагта үнгэрнэ. Эндэ түмэршэ дархан Ц. Д. Хандамаев, токарь Ч.-Д. Ц. Намсараев, слесарь Л. В. Бауман, гагнууршан О. Л. Никитин гэшэдэй ашаар заhабарилга hайнаар хэрдэнэ.

Аймагай ажахынуудай бүхы шахуу дарганар, запчастьнуудые бэдэрэлгэдэ гаранхай гэбэл, алдуугүй.

Гэбэшье хабарайнгаа тарилга ажажшье hаань, үнгэргэхэ ёнотойбди гэжэ хүдөөдэ ажаhуудаг хүн бүхэн мүнөөдэр мэдэрнэ. Ерэхэ жэлдэ ажабайдалда бүри хашуулхагүй, үлэсхэлэн байдал үзэхэгүй гээ hаа, тарилгадаа бүхы хүсэ шадалаа зорюулха хэрэгтэй.

Э. БУДАЕВ.

ТҮЛЭГ ДУНДАА

Түлэг дундаа ороhой, Президентын, Арадай Хуралай болоод Правительствын үмэнэhөө дэмжэгдэнэ. Тиимэhээ энээндэ ондоогоор хандаха зоной олдоошье hаань, Гэсэр богдын туг Улаан-Удэдэмнай морилжо, залагдан буужа, музей соо hуурнаа эзэлхэ, олоннитын анхарал татаха юм аабза.

Эндэ табимаар үшөө ямар асуудалнууд биib гэхэдэ, нэн түрүүн hайндэртэ бэлдэлтын үедэ «Гэсэрые» шэнжэлэлгэдэ шэнэ , огсом түлхисэ үгэхые ороолдохо хэрэгтэй гээд онсолмоор. Гадна Гэсэр богдын hайхан хүшөө аэропортын үмэнэхи гү, али ямар нэгэ ондоо талмай дээрэ бодхоогоо hаа, таарамжатай аа гү гэhэн дурадхалаа дахинаа hануулан дурдал.

«Гэсэр» — Түб Азиин арадуудай эрдэнэ зэндэмэнь гэлсэдэг. Тиимэhээ бодото hайндэр, оюун ухаан бодолойнь омог гэршэ болон мандаг лэ!

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

НАМАРТАА ДҮҮРГЭХЭ ЗОРИЛГОТОЙ

Фото-мэдээсэл

Улаан-Удын Советскэ районой Некрасовай нэрэмжэтэ гудамжада нёдондо зунhаа эхилжэ, «Бурят-Азиятрастбанкын» дүрбэн дабхар хирпиисэ гэр баригдажа байдаг юм. Тус банкые барилгахабсаралгын 397-дохи поездын Сергей Доржиевич Балдановай хүтэлбэрилдэг бригада барина. Томодхогдоhон комплексно бригадада дүн хамта 30 гаран хүдэлмэришэд хүдэлнэ.

Бригадир Сергей Доржиевич 1985 ондо Зүүн Сибириин технологическа институтдай барилгын факультет дүүргэhэн намтартай. Тэрэ гэhээр залуу барилгашан дүй дүршэлөөр баян болоод, бригадираар дүрбэн жэл хүдэлжэ ябана. С. Д. Балдановай хүтэлбэрилдэг бригада трест соогоо түрүү зэргэдэ тоологдоно.

С. Д. Балдановай бригадын гэшүүд ганса банкын байшан баридаг бэшэ, "үшөө Железнодорожно районой Орешково hууринда 1200 hурагшадай hууритай hурагуули, Борсоевой нэрэмжэтэ үйлсөөр томо лабораториин корпус барижа байнхай.

Шулуушад Соломон Бомштейн, Валерий Попов, электро-гагнууршан Александр Тонких гэгшэд халаанайнгаа даабари холо үлүүлэн дүүргэдэг заншалтай.

«Улан-Удэтрансстрой» гэжэ акционернэ бүлгэмэй автобазын 1-дэхи классай жолоошод Юрий Бородин Михаил Сизых хоёр мантан томо КамАЗ түхэлэй автомашинаар хирпиисэ зөөнэ. Павел Брылев, Владимир Колотов гэгшэд самосвалаар цементын холисо асарна.

— Байгша оной намар банк hургуули хоёроо барижа, ашаглалгада тушааха хүсэлэнтэйбди,— гээд Сергей Доржиевич хэлээ hэн.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: бригадир С. Д. Балданов; электро-гагнууршан А. М. Тонких.

С. БАЛДУЕВ.
Авторай фото.

ҺАЙШААЛТАЙ ХАРИЛСААН

...ной шулуун ...уурхайн дэргэдэ... ...ийн ажахы мүнгэнай ажахынуудам» эблэл болгон ...хай. Тус ажахы ...коллективтэй хэлдэг харилсан хү...

...совхозой тараагдаг ...мэр амяарлажа, ...бодо малтай, ...ой, 1700 галуутай ажахы болоhо үлэhэн юм. Овощ ургуулха, загаhа үсхэбэрилхэ талаар ажал ябуулга мүн лэ эрхилдэг.

1994 оной хугасаада Гусиноозерск хотын хүн зондо, шахтернуудта 400 тонно hү, 130 тонно мяха, загаhа, галуу — бүхы дээрээ 814 миллион түхэригэй продукци эдэлэн худалдаа.

— Хамhабарин ажахы зандаа юундэ үлөөгүйбибди гэхэдэ, эблэл болоhо, урьhаламжа абахадамнай аятай байгаа. Мүнөө сагта болохо тээшэнь арга хургыень бэдэрээгүйдэ бүтэхэгүй саг ха юм даа,— гэжэ эблэлэй директор В. Г. Жалсанов хөөрэнэ.— Юрэл продукци гаргаад байха бэшэ, харин байра дээрэнь болбосоруулха гэшэ ехэ удха шанартай болоо. Жэшээлбэл, нёдондо уурхайнгаа дэргэдэ колбасагай зүйлнүүдые өөhэдөө буйлуулан бэлдэжэ, 12 тонно худалдаабди. Өөhэдын киоск нээгээ hэмди.

Бэрхэтэй сагта промышленна томо предприятитай харилсаа байгуулжа, хоёр талада ашатай ажал ябуулга эрхилhэн ушарынь үгаа hайшаалтай гээд hанагдана. Илангаяа эблэлэй хүдэлмэришэн бүхэнэй hарын дунда зэргын салин хүлhэн 320 мянган түхэриггэ хүрэнэ гэhэн баримта эндэхи байдалай уруудаагүй, харин ээдэлхэ шэнжэтэй байhыень гэршэлнэ бшуу.

Манай корр.

Үншагты, танилсагты:

2-дохи нюурта. Ажахынуудай тоосоото суглаанууд. С. Тюлюкин: «Хэдышье шчуяхада, үрэ гарахагүй»; «Хуулин ёното гүрэн байгуулнабди. Е. Мурзина: «Зорилгонууднай элирэнхэй»; В. Бриков: «Эрилтэнүүднай бэелүүлэгдэхэ гү?»

3-дахи нюурта. «50 жэл соо түрэл хэлээ дүнгэжэ...» — Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй буряад хэлэ, бэшэгэй отделениин алтан ойдо зорюулагдаhан тусхай хуудаhан.

4-дэхи нюурта. Республикын соёлой болон искусствын hонин.

Монголой Сэлэнгэ аймагай губернатор И. НЯМБУУ үсэгэлдэр албанай хэрэгээр Улаан-Удэ ерэбэ.

Губернатор И. Нямбуу 1941 ондэ түрэhэн, экономическа эрдэмэй кандидат нэрэ зэргэтэй, 1993 оноо хойшо Сэлэнгэ аймагай губернаторааp ажаллана.

Улаан-Удэдэ байха үедөө И. Нямбуу Буряад Республикын хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаха, Улаан-Удын мяханай комбинадта, хүдөө ажахын институдта, Ивалгын райондо ошожо, ажалша коллективүүдтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

Сэлэнгэ аймаг тухай тоо, баримтануудые уншагшадта дурадханабди.

СЭЛЭНГЭ АЙМАГ

Монголой Сэлэнгэ аймаг түрүүшээр «Тарялангай аймаг» гэжэ нэрэтэй байhаа 1934 ондо Сэлэнгэ аймаг гэжэ нэрлэгдэhэн түүхэтэй.

Сэлэнгэ аймаг 43 мянган дүрбэлжэн километр газар талмай эзэлдэг, тэрэнэй 47,5 процентые бэлшээри, 42,3 процентые ой модон, 7,3 процентые тарялан, 2,4 процентые нуга сабшалан эзэлнэ.

Сэлэнгэ аймагта Бүрэнхаан, Баянхаан, Товхохаан, Дулаанхаан, Дэлгэрхаан, Сонгол, Бүтээл эзэрэг гэжэ томо хада уулануд бии юм. Аймагай газар дээгүүр Сэлэнгэ мүрэнhөө гадуур Орхон, Юрөө, Түула, Хараа, Бүргалтай, Шүрэн, Мантхтай, Шарын гол гэхэ мэтэ гол горхонууд урдадаг гээшэ.

Аймагай үрэжэлтэ газар дээрэнь табан хушуута малhаа гадна гүрөөhэн, буга, хандагай, бодон гахай, шоно, үнэгэн, хэрмэн, булган, тарбаган, баабгай болон элдэб шубууд бии.

Ашагта малтамалнуудаар тус аймаг баян юм. Шулуун нүүрhэн, түмэр руда, алтан, мүнгэн, зэд, туулган болон бусад энэ тоодо ороно.

Сэлэнгэ аймаг 100 мянгаад хүн зонтой юм. Аймагай хүн зоной олонхинь халха монгол, буряад, казах, болон бусад үндэhэ яhатан болоно. Тус аймагта 17 томо ажахынуud тоологдодог. Үхэр мал, хони, ямаан, тэмээн, адуун hүрэг тала дайдадань бэлшэнэ. Түмэр харгы, автомашинануудай хатуу хушалтатай харгынууд аймагай ажахынуудта ехэ туhа, үүргэ нүлөө үзүүлжэ байдаг юм.

Сэлэнгэ аймагай хүн зоной соёл болбосорол жэл бүри дээшэлнэ. Юрэнхы эрдэмэй 30 гаран hургуули болон техникумүүдтэ 20 мянган хүбүүд, басагад hурана. Спортивна клубууд, ехэ зоной ба үхибүүдэй амаралтын байшангууд олон. Тус аймаг соёлой дурасхаалта газарнуудаар, түүхын хушөөнүүдээр баян даа.

АЛБАНАЙ ХЭРЭГЭЭР

Ажахынуудай тоосоото суглааануул

«ХЭДЫШЬЕ ШУУЯХАДА, ҮРЭ ГАРАХАГҮЙ»

Мүнөө хэнинешье, хэдышье шүүмжэлхэ, зэмэлхэдэ өөдтэй үрэ гарахагүй, сэдьхэлээ дэмы хүдэлгэһэнэй хэрэггүй, нахадашье ондоо болохоёо болёо гэжэ олон хүн урмаа таһарангяар хэлэдэг. Нээрээшье олонхи зон этигэл найдалаа алдажа байна гээшэ гү гэхээр.

Тээсгэн таряашадай ажахынуудай «Маяк» нэгэдэлдэ болоһон хамтын тоосоото суглаан дээрэ гол элидхэл соошье, үгэ хэлэгшэдэй ажаглалтануud соошье тиимэ шанга, яб гэмэ, зэмэтэй хэн нэгэнэй нэрые сэхэ дурдаһан шүүмжэлэл байгаагүй. Нэгэдэлэй түрүүлэгшэ М. А. Хамуевай элидхэл соо ажахын бүхы һалбаринуудта бии байһан дутагдалнуud тушаа яһала олон тоо, баримта, жэшээнүүд дурдагдаа. «Бүхы дээрээ муугаар хүдэлнэбди», «Хүн бүхэн дааһан ажалдаа хүсэ шадалаа гаргажа хүдэлнэгүй». «Али бүхы зөөри хэрэгсэлээ ёһоор арьбалнагүйбди, үрилтэ хоролтодо оруулнабди» гэхэ мэтэ үгэнүүд яһала дуулдаа. Теэд эдэ бүгэдэдэ хэн сэхэ зэмэтэйб гэжэ тодорхой нэрэ, фамили балай нэрлэгдээгүйл даа.

Үнэндөө, тиимэ иимэ бригада, фермын коллектив муугаар хүдэлөө, хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдынь зоноо ёһоор эмхидхэжэ, элсүүлжэ шадаагүй гэжэ хэлэхэншье бэрхэтэй байгаа бээ. Хэрбээ тиимэ сэхэ шүүмжэлэлэй гараа һаань, нэрээе нэрлүүлһэн хүнүүд һард лэ бодожо, «таанад, ноёд, өөһэдөө юу хэдэг зомта?» «Юундэ бүхы хэрэгтэй юумээр бидэнние ханганагүйбта?» гэхэ мэтээр һөөргэдэхэл ха юм. Тэдэнэй «ама тагалха» юумэншье үлдохогүй. Хамаг юумэнэй дүтүү, хомор, мүнгэ зөөриин үгы байхадань хайшан гэхэбши?

Нигэжэ хэлэхэдээ, энэ «Маяк» нэгэдэл мэтэ бүхы ажахынуудта үйлэдбэриин үрэ дүнгүүдэй өмнө доошолһоной, продукциин бага абтадаг болоһоной түлөө тандэхи хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, хүдэлдэг зон ороёдоо гэм зэмэгүй гэхээе һананагүй. Мүнөөнэй хүдөөгэй ямаршье ажахыдал адли эндэ баһал өөһэдынь дутуу дунденууд, алдуу эндүүнүүд, заримдаа яаһа аргагүй гэм зэмэшье байгаал ааб даа.

Ушарынь юуб гэхэдэ, хэдэн жэлэй саана аймаг соогоо яһала түрүү байһан тус ажахыда һүүлэй үедэ тарялан, сабшалан дээрэнээ бирагүйшэг ургаса абтана. Һая гэхээр лэ эндэхи фермэнүүдтэ үнэсн бүриһөө жэлдээ 2800—3000 килограмм һүн алгадгүй һаагдажа байгаа һаа, нёдондо тэрэнь арай гэжэ 1690 килограммда хүргэдөө. Колхоз байхадаа жэлдээ 14—15 мянган центнер һү хүдалдажа, ажахынгаа жасада яһала мүнгэ оруулдаг байбал, үнгэрһэн жэлдэ миил 7000 үлүүтэй центнер һү тушаагаа. Сагаан эдээ үйлэдбэрилгэһоо ехэхэн гарзада орожо һалаа.

— Сэхыень хэлэхэдэ, агротехникын гү, али зоотехнiин эрилтэнүүдые сахиха, үйлэдбэриин нарин технологи баримталха талаар нэгэшье бригада, фермэдэ мүртэй юумэн хэгдэнэгүй. Хаанашье ажалдаа һали-боли хандаха, ёһо тэдысэ хүдэлөөд ябаха ушар захагүй үзэгдэнэ. Юундэ иигэжэ хүдэлнэбта гэхэдэш, «танай тэрэ ахир жаа салин абаад хүлһөө гараталаа хүнэг амитан байхагүй» гэхэ ушаршье бии. Энэ мэтэнээл боложо үйлэдэриидэ өөдтэй үрэ дүнгүүд түйлагданагүй, — гэжэ түрүүлэгшэ хэлэнэ.

Энээн тушаа нэгэ иимэ жэшээ дурдагдаа. Десятниковай фермын бэрхэ һаалишан Зинаида Лаптевагай нёдондо үнэсн бүриһөө дунда эргээр 2364 килограмм һү һаажа, бүхыдэнь 502 центнер сагаан эдээ абахада, тэрээнтэй эргэлээд хүдэлжэ байһан зарим һаалишад, жэшээнь, Людмила Давыдова болон бусад хоёр дахин бага һү һаагаа бшуу.

— Эгээл нимэрхүү жэшээ, баримтануud дээрэһээ бүхыдөө үйлэдбэриин үрэ дүнгүүд дулдыдана. Зариманай өөрынгөө һайн һанаа сэдьхэлээ һэшхэлээрээ оролдожо хүдэлхэдэнь, нүгөөдүүлэйнь хайшан гээл һаа, хүлһэ, хүсэ ехэ гаргангүй үдэр үнгэргэхэмни ааб, хаанаһаа, яагаад архиханиие олоод уужархихамни ааб гэжэ ябадагынь нюуса бэшэ. Энээн дээрэнээ газар муугаар элдүүрилэгдэнэ, ургаса гээлтэ хоролтотойгоор хуряагдана, хулгайдашье оруулагдана. Хүн бүхэнэй хажууда харуулшаниие табихагүй ха юмши, —гэжэ Михаил Арсентьевич Хамуев хэлэбэ.

Саашань тэрэ тарялай, хартаабхын, овощой ургасын бага абтадаг болоһоной гол шалтагаануud тухай хэлэхэдээ, мүнгэнэй хаанашье хүрэхээ бөлиһон дээрэнээ газарта хэрэгтэй соонь минеральна үтэгжүүлгэ оруулнагүйбди. Үнгэрхэөө урдань яһала һайн «Сэлэнгэ», «Бурятская-79» сортын шэниисэ таридаг болоод, баряг ургасашье абадаг байгаа һаа, һүүлэй үедэ үрэһэеэ шэнэлхэ, эрхим репродукциин элитнэ үрэһэ худалдажа абаха аргагүй, тэрэл хуушан үрэһэеэ жэл бүри тариха баатай болоноби. Энээн дээрэһээ гектарай 11—12 центнер таряа абажа байхамнай гайхалгүй,— гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэнэ.

Эндэ нэгэ иимэ тоо дурдахаар. Хэдэхэн жэлэй саана тус ажахыда тарялангай гектар бүриһөө ходол 100 һайса гаран центнер хартаабха абтадаг һаа, нёдондо тэрэнь арай гэжэ 62,3 центнертэ хүрөө.

Гэбэшье газар тарялангай ургаса дээшэлүүлхэ талаар ямар зорилго табигдаһаб, юун хэгдэнэб гэһэн асуудал тушаа түрүүлэгшэ иимэ һанамжа хэлэ. Түүнэй түрүүн бүри энэ жэлдэ хайшаншье гэжэ һаань, тарялан дээрээ үтэгжүүлгэ һайса оруулха шухала. Мүнөө нэгэдэлэй бригадануудта 300 центнер аммиачна селитрэ абтанхай. Үшөө 150 центнер аммиагтай үһан бии. Һаяар үшөө 100 тонно холигдомол минеральна үтэгжүүлгэ абтахаар хараалагдана. Тиихэдэ үрэһэсэ шэнэлхэн тула шэниисын «Сэлэнгэ» элитнэ сортын 70 центнер үрэһэн абтанхай. Эдэ бүгэдээ эгээл һайн газар дээрэ оруулха, тариха болоно.

— Манайда ажалаа һайн мэдэхэ, дүршэл шадабари ехэтэй механизаторнуud яһала бии. Тэдэнэй дундаһаа комбайнернуud А. Н. Соколов, А .А. Хореших, Л. М. Лаптев, А. Ф. Пыкин, аха дүүнэр Михалевуud, Пискуновуудые нэрлэжэ болоно. Нимэ хүнүүдэй оролдогоо ашаар үнгэрсгэ намар тарялай үргаса саг соогоо хүрягдажа абтаа һаа, Тэдэнэр үшөө хүршэ ажахынуудтаа таряа хурлалгадань тулалаасажа тэрэнэйнгээ түлөө нэгэдэлэй жасада 18 миллион тухэриг мүнгэ оруулаа юм,— гэжэ М. А. Хамуев хэлэбэ.

Үнгэрһэн жэлдэ нэгэдэлэй бүхы һалбаринь гарэатай гараа. Таряан болон мал ажалайшье продукциин өөрынь үнэ сэн, гарза гаргашань айхабтар ехэ болоно. Нёдондо бүхыдөө 538,7 миллион тухэригэй продукци үйлэдбэрилгэдэжэ, харин хамта дээрээ 1,4 миллиард шахуу тухэригэй гарза хэгдээ. Хүдэлһэн зоной ажалай түлөөһэндэ 245,7 миллион тухэриг мүнгэн гаргагдаа гэхэ гү, али хүн бүхэндэ һарадаа дунда эргээр 62,8 мянган тухэриг мүнгэн түлэгдэһэн байна.

— Иигээд ерэхэдэ бидэ гол түлөб урьһаламжа абажа, үридэ орожол хоолойгоо тэжээнэ гээшэбди. Ондоо арга зам манда үгы. Хамһабариин заа зуухан ажалай цехүүд манаа абаржа үшөол

Манай орон дотор хүүли ёһого гүрэнние байгуулха талаар оролдолго гаргагдажа байдаг гэгшэ. Хүүли ёһого гүрэн гэгшэ юун бэ? Харюунь нимэ: Конституциин эрхэнүүдые ба ёһо гуримуудые наринаар сахиха, нэгэ хүндэ заха хизааргүй засаг үгэхэгүй гэһэн удхатай ябуулга хадаа хүүли ёһого гүрэнэй байгуулламжын үндэһэ һуури болоно. Тиимэ хүүли ёһого гүрэндэ засагынь тусхай хүүлинуудай үндэһөөр бэелүүлэгдэдэг юм.

Хүүли гаргалгын, гүйсэдхэлгын ба сүүдэй засагуud гүрэнэй засагые хэтэрмэ үлүүгээр хэрэглэхэ ябадалһаа нэргылхэ хэрэгые хангадаг табисууртай. Засагые хубаарилхадаа гүрэнэй засагай зургааануудта бүхы засагые гартань үгэхэгүй, бусад засагай зургааануудай эрхэ түлөөлэгые өөртөө даажа абаха ябадалые болюулха гэһэн зорилготой. Гэтэр гүрэнэй засагай бүхы һалааануud имагтал хүүлида түшэглэжэ, ажал ябуулгала эрхилхэ үялгатай юм.

Манай республикада һаяын саг болотор засагай гурбан ондоо һалааануудай ёһо гуримуud сахигдадаггүй байгаа. Тодорхойлбол, республикын хүүли гаргалгын эгээн дээдын зургаан Верховно Совет — Конституциин эрилтэнүүдые сахин хинадаг байбашье, өөрөө Конституциин ёһоор хиналадаг ородоггүй зургаан байшоо.

Эдэ бүгэдые хараадаа абажа, Буряад Республикын шэнэ Конституци Буряад Республикын Конституционно сүүд байгуулха түхай асуудал эсэслэн батадхаа юм.

1994 оной октябриин 25-да «Буряад Республикын Конституционно сүүд тухай» Буряад Республикын Хүүли баталан абтаа бэлэй. Харин республикын Арадай Хуралай гурбадахи сесси дээрэ, 1995 оной январиин 24-дэ Буряад Республикын Конституционно сүүдэй судьянар томилогдоо һэн.

Тиимэ болохолоороо мүнөө манай республикада Конституционно сүүд ажал ябуулгаяа эхилбэ гэгшэ.

Буряад Республикын Конституционно сүүд ямар асуудалнуудые хаража үзэхэ ёһотой юм гэһэн асуудал гарана.

Конституционно сүүд халаа нимэ асуудалнуудай Буряад Республикын Конституцитай тааралдаһыень харадаг гэбэл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай баталан абаһан хүүлинуудай болон тогтоолнуудай;

Буряад Республикын Президентын Зарлигуудай, тогтоолнуud болон захиралтануудай;

Правительствын болон засагай бусад зургааануудай, Буряад Республикын нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудай шиидхэбэринүүдэй;

республикануud ба регионуud хоорондын хэлсэнүүдэй, республикын баталһан уласхоорондын хүсэндөө орсогүй байһан хэлсэнүүдэй.

Тэрэшэлэн Конституционно сүүд Буряад Республикын гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын засагай зургааануud хоорондохи арсалдаата асуудалнуудые зүб тээшэнь шиидхэдэг байха.

Гадна Конституционно сүүд Буряад Республикын Конституциин статьянуудые тайлбарилдаг, Буряад Республикын Президентые тушаалһаань буулгаха үндэһэн һуури бии гү гэһэн тобшолол хэдэг, өөрынгөө эрхилдэг асуудалаар хүүли гаргалга һанамжалан дурадхаха эдэбхитэй байдаг юм.

Конституционно сүүд эрхэтэдэй эрхэ ба сүлөөнүүдые эбдэһэн тухай гомдолнуудай үндэһөөр арадай сүүдүүдэй эрилтээр тодорхой хэрэгтэ хүүлинуud зүбөөр хэрэглэгдэг гү, али үгы гү гэһэн тобшолол хэжэ үгэдэг.

Буряад Республикын Конституционно сүүд имагтал Конституциин, — Үндэһэн Хүүлиин статьянуудые нарнаар сахидаг байхын түлөө тэмсэхэ гээд ойлгохо ёһотойбди. Ушар тиимэһээ Конституционно сүүд арадай Верховно болон арбитражна сүүдүүдэй хаража үзэхэ уголовно, граждан болон бусад хэрэгүүдтэ хамааралсахагүй, тиимэ асуудалнуудые хаража үзэхэ ёһогүй гээд мэдээсэхэдэ болоно. Арадай сүүдүүдэй абаһан шиидхэбэринүүдые эрхэтэдэй бүрүүшааһан ябадал мүн лэ Конституционно сүүдтэ хаража үзэгдэхэ ёһогүй гээд һанаулхамнай.

Республикын Конституционно сүүдтэ хэн хандаха эрхэтэй?

Буряад Республикын болон Президентын зууршалгаар ба эрилтээр болон Буряад Республикын Арадай Хуралай бүхы депутадуудай табаһай нэгэ хубиин депутадуудай, республикын Правительствын, республикын Верховно болон Дээдын Арбитражна сүүдүүдэй, Буряад Республикын прокуророй, манай республикын аймагуud болон городуудай, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудай эрилтээр табиһан асуудалнуудыень хаража, шиидхэбэри абаха ёһотой юм. Эрхэнүүд ба сүлөөнүүдээ хаһагдаһан эрхэтэдэй хамтын гомдолнуудые оруулһан байгаа һаа, Конституционно сүүдтэ хандаха эрхэтэй.

Конституционно сүүд өөрынгөө эдэбхеэр сүүдэй хэрэгүүдые хаража үзэхэ, шиидхэбэри абаха эрхэгүй гээд хүүли дотор хэлэгдэнэ.

Буряад Республикын Конституционно сүүдэй шиидхэбэринүүд бүхы республикын түлөөлэлгын, гүйсэдхэлгын, сүүдэй засагай зургааануудаар, предприятинуud, эмхи зургааануud, нэгэдэлнүүдээр, эрхэтэдээр, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудаар заатагүй дүүргэгдэхэ ёһотой. Тус шиидхэбэринүүдые буруушаажа гү, али гомдол барижа болохогүй юм.

Гэхэ зуура эрхэтэдэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүд тухай сүүдэй тодорхой хэрэгүүдээр абтаһан хүүли Буряад Республикын Конституциида тааралданагүй гэжэ Конституционно сүүдэй тогтоогоо һаань, юрын гуримаар сүүдүүд тус хэрэгые шэнээр хаража үзэхэ ёһотой.

Буряад Республикын Конституционно сүүдтэ гомдол барижа эльгээгдэһэн материалнуud соо ямар хүүли буруу хэрэглэгдэхээ байна гэһэн тайлбари, мүн гомдол баригшад тухай дүүрэн мэдээнүүд үгтэхэ ёһотой.

Конституционно сүүдтэ гомдол барифан, асуулта гү, али зууршалга хэһэн хүнүүд Республикын бюджедтэ мүнгэ оруулха ёһотой юм. **(Р/с 010130902 в Нацбанке горфо 1070000).**

Эрхэтэдэй гомдолнуудай түлөө — ажалай түлбэриин эгээн доодын хэмжээнэй мүнгэн түлбэри.

Юридическэ нюурай гомдолой түлөө — ажалай түлбэриин эгээн доодын 15 хэмжээнэй мүнгэн оруулагдаха.

Асуулта гү, али зуучшалгын түлөө — ажалай түлбэриин эгээн доодын 15 хэмжээнэй түлбэри тогтоогдоноой.

Хүүли ёһого гүрэн байгуулнабди

ЗОРИЛГОНУУДНАЙ ЭЛИРЭНХЭЙ

Тиимэ болохолоороо мүнөө манай республикада Конституционно сүүд ажал ябуулгаяа эхилбэ гэгшэ.

Буряад Республикын Конституционно сүүд ямар асуудалнуудые хаража үзэхэ ёһотой юм гэһэн асуудал гарана.

Конституционно сүүд халаа нимэ асуудалнуудай Буряад Республикын Конституцитай тааралдаһыень харадаг гэбэл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай баталан абаһан хүүлинуудай болон тогтоолнуудай;

Буряад Республикын Президентын Зарлигуудай, тогтоолнуud болон захиралтануудай;

Правительствын болон засагай бусад зургааануудай, Буряад Республикын нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудай шиидхэбэринүүдэй;

республикануud ба регионуud хоорондын хэлсэнүүдэй, республикын баталһан уласхоорондын хүсэндөө орсогүй байһан хэлсэнүүдэй.

Тэрэшэлэн Конституционно сүүд Буряад Республикын гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын засагай зургааануud хоорондохи арсалдаата асуудалнуудые зүб тээшэнь шиидхэдэг байха.

Гадна Конституционно сүүд Буряад Республикын Конституциин статьянуудые тайлбарилдаг, Буряад Республикын Президентые тушаалһаань буулгаха үндэһэн һуури бии гү гэһэн тобшолол хэдэг, өөрынгөө эрхилдэг асуудалаар хүүли гаргалга һанамжалан дурадхаха эдэбхитэй байдаг юм.

Конституционно сүүд эрхэтэдэй эрхэ ба сүлөөнүүдые эбдэһэн тухай гомдолнуудай үндэһөөр арадай сүүдүүдэй эрилтээр тодорхой хэрэгтэ хүүлинуud зүбөөр хэрэглэгдэг гү, али үгы гү гэһэн тобшолол хэжэ үгэдэг.

Буряад Республикын Конституционно сүүд имагтал Конституциин, — Үндэһэн Хүүлиин статьянуудые нарнаар сахидаг байхын түлөө тэмсэхэ гээд ойлгохо ёһотойбди. Ушар тиимэһээ Конституционно сүүд арадай Верховно болон арбитражна сүүдүүдэй хаража үзэхэ уголовно, граждан болон бусад хэрэгүүдтэ хамааралсахагүй, тиимэ асуудалнуудые хаража үзэхэ ёһогүй гээд мэдээсэхэдэ болоно. Арадай сүүдүүдэй абаһан шиидхэбэринүүдые эрхэтэдэй бүрүүшааһан ябадал мүн лэ Конституционно сүүдтэ хаража үзэгдэхэ ёһогүй гээд һанаулхамнай.

Республикын Конституционно сүүдтэ хэн хандаха эрхэтэй?

Буряад Республикын болон Президентын зууршалгаар ба эрилтээр болон Буряад Республикын Арадай Хуралай бүхы депутадуудай табаһай нэгэ хубиин депутадуудай, республикын Правительствын, республикын Верховно болон Дээдын Арбитражна сүүдүүдэй, Буряад Республикын прокуророй, манай республикын аймагуud болон городуудай, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудай эрилтээр табиһан асуудалнуудыень хаража, шиидхэбэри абаха ёһотой юм. Эрхэнүүд ба сүлөөнүүдээ хаһагдаһан эрхэтэдэй хамтын гомдолнуудые оруулһан байгаа һаа, Конституционно сүүдтэ хандаха эрхэтэй.

Конституционно сүүд өөрынгөө эдэбхеэр сүүдэй хэрэгүүдые хаража үзэхэ, шиидхэбэри абаха эрхэгүй гээд хүүли дотор хэлэгдэнэ.

Буряад Республикын Конституционно сүүдэй шиидхэбэринүүд бүхы республикын түлөөлэлгын, гүйсэдхэлгын, сүүдэй засагай зургааануудаар, предприятинуud, эмхи зургааануud, нэгэдэлнүүдээр, эрхэтэдээр, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудаар заатагүй дүүргэгдэхэ ёһотой. Тус шиидхэбэринүүдые буруушаажа гү, али гомдол барижа болохогүй юм.

Гэхэ зуура эрхэтэдэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүд тухай сүүдэй тодорхой хэрэгүүдээр абтаһан хүүли Буряад Республикын Конституциида тааралданагүй гэжэ Конституционно сүүдэй тогтоогоо һаань, юрын гуримаар сүүдүүд тус хэрэгые шэнээр хаража үзэхэ ёһотой.

Буряад Республикын Конституционно сүүдтэ гомдол барижа эльгээгдэһэн материалнуud соо ямар хүүли буруу хэрэглэгдэхээ байна гэһэн тайлбари, мүн гомдол баригшад тухай дүүрэн мэдээнүүд үгтэхэ ёһотой.

Конституционно сүүдтэ гомдол барифан, асуулта гү, али зууршалга хэһэн хүнүүд Республикын бюджедтэ мүнгэ оруулха ёһотой юм. **(Р/с 010130902 в Нацбанке горфо 1070000).**

Эрхэтэдэй гомдолнуудай түлөө — ажалай түлбэриин эгээн доодын хэмжээнэй мүнгэн түлбэри.

Юридическэ нюурай гомдолой түлөө — ажалай түлбэриин эгээн доодын 15 хэмжээнэй мүнгэн оруулагдаха.

Асуулта гү, али зуучшалгын түлөө — ажалай түлбэриин эгээн доодын 15 хэмжээнэй түлбэри тогтоогдоноой.

Сүүдүүдэй асуулта, [illegible] Буряад Республикын Конституциин статьянуудые [illegible] барилга. Буряад Республикын Президентые туш[illegible] һаань буулгаха эшэ [illegible] һэн бии гү, али үгы гү [illegible] тобшолол хэхэ [illegible] асуултануудай түлөө [illegible] түлэхэ ёһогүй.

Конституционно сүүд [illegible] хэтэнэй, материальна б[illegible] лые хараадаа абажа, гү[illegible] дэ түлэхэ мүнгэнэйнь х[illegible] жээе доошолуулжа болно[illegible] юм.

Буряад Республикын Конституционно сүүд юрэн[illegible] дөө нээмэл заседаниууд[illegible] үнгэргэдэг. Эрхэтэдэй а[illegible] гүйе сахиха, нюуса юу[illegible] нэй хууляар хамгаалаг[illegible] ёһотой байгаа һаань, хаа[illegible] заседаниууде үнгэргэ[illegible] болохо байна.

Конституционно сүүд[illegible] нээмэл, мүн хаамал засе[illegible] нинуud дээрэ абтаһан ш[illegible] хэбэриинүүд олондо м[illegible] сэгдэдэг, олондо мэдэсэгэ[illegible] раадаг хэрэгсэлнүүдтэ [illegible] жуулан үгтэдэг.

Уголовно хэрэгүүдэй [illegible] рөөр республикын [illegible] сүүдүүдэй шиидхэбэ[illegible] буруушааһан аман үгын [illegible] долнуud мүнөө эрхэтэ[illegible] оронхой. Конституци[illegible] сүүдэй уголовно хэрэгүү[illegible] хаража үзэдэгүй бай[illegible] тула тиимэ гомдолнуud [illegible] шаа манай зүгһөө та[illegible] ринуud үгтөө.

Буряад Республикын К[illegible] ституционно сүүдтэ о[illegible] бусад материальнуудые [illegible] ража үзөөд, тэдэ матер[illegible] нуудай үндэһөөр ямар [illegible] жээнүүдые абаха [illegible] асуудал шиидхэгдэжэ б[illegible] хай.

Е. МУРЗИН,
Буряад Республикы[illegible]
Конституцион[illegible]
сүүдэй суд[illegible]

АХА НҮХЭДЭЙНГӨӨ ХАРГЫ АЛДАНГҮЙГӨӨР

Баргажан голой хүн зондо аймаг соогоо түрүүлэн мэдээсэл дуулгадаг, нютагайнгаа түүхые мүнхэлэн бэшэдэг газетын байгуулагдаһаар 65 жэлэй ойе тэмдэглэхээсэ байна.

— Үндэһэн хэлэн дээрээ газетэнүүдээ болюулха баатай болообди,— гэжэ «Баргузинская правда» газетын редактор С. У. Потхоев голхорно. — Юуб гэхэдэ, аймаг дотор газетэ барлаха гээшэ хүндэ болоо. Типографиин хүдэлмэришэдтэ, редакциингаа хүдэлмэрилэгшэдтэ салингынь түлөхэ, почтын, сааһанай гаргашада үгэхэ мүнгэгүйбди. Элдэб зиндаагай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандахадамнай, «байдал нимэ болоо, арга шадалаа оложо, газетэеэ гаргагты» гэдэг болонхой.

1930 оной мартын 26-да «Баргузинская правда» газетэ Баргажан голдо мүндэлөө юм. Тэрэ саг һаа хойшо аймагай газетэ нютагайнгаа түүхэтэй хамта нягта холбоотойгоор хүгжэһэн, үнгэрһэн 65 жэлэй туршада ямаршье үедэ хүн зоной өгөө, эдэбхитэй үншагшадайнгаа дунда найдамтай нүхэрынь, туһалагшань байгаа.

Аймагай газетэ урда жэлнүүдтэ хүдэлһэн ветерануудаараа омогорхоно. «Баргузинская правда» газетэдэ зохёохы ажалайнгаа намтарые эхилһэн, саашадаа бэлиг шадабариа, мэргэжэлээ дээшэлүүлжэ, журналистын шэлэһэн харгыһаа хадуурангүй үнэн сэхээр хүдэлжэ ябаһан уран гуурһатад эхин гуламтаяа мартанагүй. Ходоод түрэл газетэтэсэ тэдэнэй харилсаатай байдагынь зохид юм.

Байгуулагдаһаар 65 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэжэ байһан «Баргузинская правда» газетын журналистнуудта аха нүхэдэйнгөө харгы алдангүй, урдынхидаал амжалтатай ябагты, булад гуурһантай бүри хурса болог, газетэтнай нютагайнгаа үншагшадай дунда хүндэтэй, хүлеэжэ байдаг һонининь зандаа байг лэ гэжэ үреэе.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ,
Россин Журналистнуудай холбооной гэшүүн.

ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭД ҺЭЛГЭГДЭНЭ

Сэлэнгын аймагай худөө ажахын бүридэлнүүдтэ эдэ үдэрнүүдтэ жэлэй тоосоото болоо тоосоото-һунгалтын суглааануud үнгэргэгдэжэ байна. Үнгэрһэн ажахын жэл худөөгэйхидтэ мүртэй үрэ дүн асарбагүй. Энээн түшаа үнгэргэгдэһэн тоосоото суглааануud дээрэ шангахан хөөрэлдөөнүүд болобо, болохотой һанамжа, дурадхалнуud оруулагдаба. Цлангаяа үйлэдбэриин үй гуримуud, ажалай заншалнуud, мүнөөдэрэй энэ бэрхэтэй байдалһаа гараха арга нөөсэнүүд тухай хөөрэлдөөнүүд яһала болоо.

Сэлэнгын хамтын ажахын хүтэлбэрилэгшөөр анхан ажахын ахамэд инженерээр хүдэлһэн В. А. Воропаев, «Бестужевский» колхозой түрүүлэгшээр ахамад бухгалтераар ажаллаһан Р. Н. Дамбаева, «Эрдэм» колхозой түрүүлэгшээр Б. А. Аюров дахинаа һүнгэгдэбэ.

Манай корр.

ӨРИЛТЭНҮҮДНАЙ БЭЕЛҮҮЛЭГДЭХЭ ГҮ?

Холбоолжоной уурхайн нүүрһэшэдэй буһалгаанда жагсаха гэһэн шиидхэбэри нэгэтэ «түрэшөо» бэшэ. Үйлэдбэриин, мүн предприятидэ ажаллаг хоёр мянган шахуу хүдэлмэришэдэй нуудал байдалай талаар арга нүхэсэлнүүдэй улам доройтохо ябадал республикын дээдын зургааануудай иимэ аргаар анхаралыень нүүрһэшэдтэ хандуулха гэһэн шиидхэсэридэ нүлөөлөө бшуу.

Шулуун нүүрһэ малтадаг гүрэн доторхи олонхи предприятинуудай үйлэдбэриинь ашаг олзо багатай гэжэ мэдэхэ. Энэ үйлэдбэри угаа схэ гаргашатай холбоотой бшуу. Предприятинуудай хэрэглэһэн продукциин түлөө мүнгэ түлэнгүй байлга, налогуud, бэлнһэ абтаһан үнэтэй урьһаламжануud болон бүхы экономикодо хабаатай мүнөө үеын бусад үзэгдэлнүүд энэ промышленностиин предприятинуудай байдалые бүри доройтуулаа. Туһаламжа болгон, гүрэнһөө үгтэдэг мүнгэн дүүрэн хэмжээндээ түлэгдэнэгүй, түлэгдэхээешье болёо шахуу. Иигээд байхалаа, «Росуголь» кампаниин хүтэлбэриин гүрэн доторхи ашаг олзо багатай 80 шахта хааха гэһэн шиидхэбэриин бэлдэгдэжэ байһан проект Россин олон мянган нүүрһэшэдэй һанаае зобоохонь ойлгосотой. Хүдэлмэришэдтөө хэдэн һарын туршада салин хүлһыень түлэхэгүй ушар гэхэ мэтын шаатагаануудһаа уламжалан, олон шахтануудай хүдэлмэришэд буһалгаа эмхидхэхэ баатай болоно.

Магай Холбоолжоной уурхайн хүтэлбэрилэгшэд нүүрһэшэдэй декабриин эрилтэнүүдые белүүлхыень февраль һара соо республикын Правительствада хэдэн дахин хандаа. Теэд дээдэ хүтэлбэрилэгшэд асуудалнуудыемнай анхараагүй. Сагай тулатар, мартын 1 болотор, нэгэшье эрилтэ бэелүүлэгдээгүй.

Шулуун нүүрһэ хэрэглэһэнэй түлөө түлбэриин зарим хуби, бүхы хэрэглэгшэдэй һаа бүриин дүн тухай эрилтэ табигдаа һэн. Энэ мүнгэн нэн түрүүн ажалшагай салин түлэгдэдэ хэрэглэгдэхэ байгаа. Үнэ сэнгүүлэй хубилжал байхада, дүрбэн һара болоод нүүрһэшэдэй абаһан ажалайнь түлбэриһөө юун үлэнэб? Хараад үзэбэл, хоолойгоо тэжээлгын мүнгэнэй хэмжээндэ энэнь хүрэнэгүй. Теэд гансашье энэ бэшэ, шулуун нүүрһэчэй уурхайн үйлэдбэриинь саашанхи хүгжэлтэдэ, элдэб объектнүүдые ашаглалгада, барилгада, техникэ заһабарилгада «бодото» мүнгэн хэрэгтэй бшуу.

Уурхайда малтагдаһан нүүрһэнэй хэмжээн сагай үнгэрхэ бүри бага болоно. Үнгэрһэн жэлдэ 2,5 миллион тоннаһоо үлүү нүүрһэн малтагдаһан һаа, мүнөө жэлэй түсэбөөр 2 миллион малтагдахаар хараалагдаа. Уурхай дээрэ малтагдаһан гол 5, хамһабариин хэдэн участок тоологдоно. Газар доро нүүрһэ малтаха арга нэбтэрүүлэгдэжэ эхилээ. Тиин уурхай дотор шахта хүдэлжэ эхилбэ гээшэ.

Нүүрһэ малтаха гээшэ ехэ хэсүү болоо. Нэгэдэхеэр, техникэ үсөөдэнэ. Жэшээнь, «БелАЗ» түхэлэй машина хургаа даран тоолохоор үсөөн үлөө. Бараг һайн хүдэлхын тула нимэ түхэлэй. 30—40 машина хэрэгтэй. Бусад техникын запас хэрэгслнүүд дуураһан хуушараа. Союзай һалахада, эдэ хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргадаг заводуудтай холбоон таһараа. Захил хээшье һаамнай, заводууд мүнгыень түрүүн түлэхэ гэһэн эрилтэ табигдаг болонхой. Тиимэһээ хуушарһан техникын запас хубинуудые хэрэглэхэ баатай болоноби. Заһабарилгын мастерскойдо хэрэгтэй станогуud, бусад тоногжуулга, инструментнүүд үсөөдэнэ. Юрэдөөл, предприятиин материально-техническэ бааза хуушараа.

Хоёрдохёор, шулуун нүүрһэнэй хэбтэшые «нюсэгэлхын» тулада 400 метр шахуу доро малтанабди. Энээнтэй холбоотой газар дорохи үһан тухай асуудал түргэн шиидхэхэ хэрэгтэй болоод байна. 1,5—2 километрэй зайда уһа бүлэжэ гаргаха соргонуудые табихаар хараалагдана. Нүүрһэнэй зуураан хэбтэшэ, хэдэн метр доро хэбтэшэ гэхэ мэтээр республикын бусад уурхайнуудһаа манай уурхай эгээл орёо геологическа эрхэ байдалтай гэжэ тоологдодог юм.

Нүүрһэ хэрэглэгшэдэй тоодо «Гусиноозерская ГРЭС» бүлгэм, Улаан-Удын ТЭЦүүд, мүн Хабаровскын хизаар хүрэтэр олон тоото бусад предприятинуud ороно. Бүгэдэ шахуу бидэндэ үри шэритэй. Ганса Хабаровскын хизаарай предприятинуud 17 миллиард мүнгэ үритэй юм. Мүнгөөрнь үриеэ бусааха аргагүй байхадаа, предприятинуud эд бараанай зүйлнүүдэр үриингөө зарим хубиие түлэнэ. Жэшээлбэл, «Гусиноозерская ГРЭС» —хүнгэн машинануудаар, Хабаровскын зарим предприятинуud мебелиин зүйлнүүдээр. Эрхүүгэй областиин Черемхово хотоһоо холодильнигуud асарагдаа һэн. Ажалшадтаа эдэнние хямдаар наймаалжа, нигэжэ урма зоригынь бадаруулха гэжэ оролдонобди.

Предприяти дээрэхи бүхы бэрхэшээлнүүд мүнгэгүйһөөл уламжална. Тиимэһээ гүрэнэй зүгһөө таһалгаряагүй мүнгэ һомололго, шулуун нүүрһэ малтадаг уурхайнуудые дэмжэлгэ тон шухала. Мартын 1-дэ эмхидхэгдэһэн буһалгаанда жагсаһан нүүрһэшэдэй зарим тэды эрилтэнүүд бэелүүлэгдэжэ эхилээ. Ажалшадай декабрь хүрэтэр салингынь түлэхэ 4 миллиард түхэриг эльгээгдэбэ. Теэд нүүрһэшэдэй бусад эрилтэнүүд хэр бэелүүлэгдэхэв? Али үгэльгэ үгэһэн мэтэ мүнгэн туһаламжа энэ удаа үзүүлэгдээд, бэшэ эрилтэнүүднай баһал мартагдаха гү?

В. БРИКОВ,
Холбоолжоной шулуун нүүрһэнэй уурхайн үйлэдбэриин талаар директорэй орлогшо.

МОСКВА. Россин түрүү фирмэнүүдэй нэгэн гэжэ тоологдодог «Красные ворота» агентствэнээ урьһаламжаар гэр байра худалдан абажа болохо. Шэлэн абаһан гэр байрадаа орожо түбхинөөд, гэр байрынгаа дэлгүүрэд сэнгэй 30 процентыень түлөөд, гэртээ орожо түбхинэһэнэйнгээ һүүлээр үлэгшэ 70 процентые һара соо 2,5 процент нэмэлтэ түлөөритэйгөөр бусаахаар банкһаа урьһаламжа абахадаа, һара бүри адлихан хүблар жэлэй туршада түлэжэ дүүргэхэ ёһотой.

Табин жэл соо түрэл хэлэеэ дүнгээжэ...

Эрхүүгэй университедэй буряад хэлэ бэшэгэй таhагай 50жэлэй ойдо

АМЖАЛТЫНЬ НЮУСА—АЖАЛ

Надежда Осиповна Улаан-Удын хүдөө ажахын институтда философи заадаг байhан. «Шаманистические термины» гэжэ монографи хэблэжэ гаргаhан байха.

Надине 16 наhатайдань районой гэгээрэлэй таhаг эхин шатын hургуулида багшаар томилбо .Усть-Тараса гэжэ ород тосхон бэлэй, бүхэли үбэлөө Боохонhоо 2—3 модо ябагалжа, хүдэлдэг байгаа. Загалиг, Тараса тосхонуудташье багшалhан намтартай. Залуухан багша шабинартаяа наадалсажа, хадаhаа шаргаар hолжоржо, мэдэхэ, шадаха зэргээрээ оролдожо хүмүүжүүлдэг байгаа, Ород, буряад хүүгэд, үгэ соонь байжа, hурадаг hэн.

Ород хэлэ, монгол хэлэ тэгшэ hайн мэдэхэ Надежда Осиповнае нислэл хотодо Улаан-Удын монгол рабфакта багшалхыень уриба.

1935 ондо наhанайнгаа нүхэртэй болгожо, гэр бүлэ болоод, дүрбэн хүүгэдые үргэбэ. Хэдыдэнь эдэ хүүгэдые түрэжэ, ажал хэжэ, эрдэмтэн боложо үрдибэ гээшэб гэжэ гайхахаар. Литературна факультедтэ hуража, дээдэ hургуулиин эрдэмтэй болобо.

1941 он. Хатуу шэрүүн саг эхилбэ. Нүхэрынь. Александр Старикович Ербаев, фронтдо ошожо, бага үхибүүдтээ үлэhэн Надежда Осиповна Оhын райкомой секретаряар томилогдоод, хүдөө гараба.

Дайнай хүшэр үедэ үлдэхэ, даарахые хэды мэдэбэшье, хүшэр ажал бүтээхэ ябадалда хэды дадабашье, хүүгэдэй норму болоhон үдэрэй 150 грамм хлеэмэндэ хэтэдээ дадахагүйш! Надежда Осиповна тэрэ саг тухай ехэ хөөрэнэгүй—булта зон тэрэ үедэ нимэ байдалтай hэн, зонтойл адли шэрүүн жэлнүүдые үнэргөө hэм гэжэ тэрэ тоолоно бшуу.

1943 он. Удаахан лэ хулеэгдэhэншье hаа, гэнтын баяр шэнги бууба! Сүйд эбдэрэлдэ хүндөөр дайруулhан оромнай амгалан жалдаа хамсыгаа шаман, шуналтай оробо. Оюун бэлигтэй хүнине хараahаа алдаагүй партийн областной комитет Надежда Осиповнае Ленинградай Зүүн үгые шэнжэлгын институдай аспирантура эльгээбэ. Эгээ эндэ эрдэмтэй замай эхин табигдаба. Монгол угсаатанай гайхамшаг дурасхаал бэшэг бологшо «Нюуса тобшые» оршуулhан, шэнжэлhэн академик С. А. Козин Надежда Осиповнагай хүтэлбэрилэгшэ болобо. Хүндэтэ багшанарайнгаа дүрэ зурагуудые намда харуулна. Дэлхэйдэ мэдээжэ ехэ эрдэмтэд, академигүүд Б. Я. Владимирцов, Н. И. Конрад, В. В. Струве... «Багшанартаа хүрэhэн лэ шаби байба гээшэ ха» гэжэ би зосоогоо шэбшэнэб.

«Героический эпос бурят Усть-Ордынского округа» гэhэн диссертаци амжалтатайгаар хамгаалагдаба. Энэ ехэ түйлалтадань Евдокия Васильевна эхынь хубита тон ехэ. Өөрөө ехэ hургуулигүй аад, эрдэм гээшые шармайн шудалха, ямаршье хэрэгтэ ехэ оролдосотойгоор хандаха ёhотой гэжэ хүүгэдээ hургадаг эхэ байhан юм. Нүхэрөө ходо дэмжэдэг, өөрөө даруухан зантай, хара ажалайнгаа ехэнхи хубинень хээд ябаhан юм даа. Эжыньгээ hургаалаар Надежда басаган үбhэшье сабшаха, тарыашье хуряаха, мори хүллэхэ, оёхо, эдеэ шанахаhаа эхилээд, бүхы ажал хэжэ шадаха юм.

Эрдэмтэн болоhон Надежда Осиповна Улаан-Удэ хото эльгээгдэжэ, багшанарай институдта түрүүшыхиеэ «Буряад аман зохёол», «Буряад литература» гэhэн темээр лекциүүдые уншажа эхилбэ.

...Ангар мүрэнэй эрьедэ байгаа айтай дулаахан гэртэнь hуунабди. Надежда Осиповнагай бариhан баншын амтатай гээшэнь! Өөрынь ургуулhан, шанаhан жэмэс баhал амтатай, hүтэй сайн хангал үнэр анхилжа байхадань, энэ гэрhээ ошохо дуран хүрэнэгүй. Гэрэй эзэн эхэнэрэй ажаябадал hонирхолтой, hургаалтай. Хүүгэдынь булта дээдэ эрдэмтэй, хэнэйшье омогорхохоор хүнүүд.

Энгельсина Александровна Ербаева, биологиин эрдэмэй кандидат, Маргарита Александровна Ербаева, биологиин эрдэмэй доктор, Александр Осипович Шаракшинов, геолого-минералогиин эрдэмэй кандидат, Николай Александрович Ербаев, геолог, топограф.

ЭНДЭ үшөө юун тухай дурдахаар бэ гэхэдэ, буряад хэлэ бэшэгэй таhагые хааха hэдэлгэнүүдтэ эсэргүүсэн, бүхы арга шадалаа гарган, хамгаалhан тухайнь; энэ таhагай үүргэ, аша үрэ тухай hанаагаа зободогынь... Энэ тэмсэлэйнь үрэ дүнгүүд—таhагта hураашад үндэр соёл болбосоролтой мэргэжэлтэд боложо, арадайнгаа үндэhэн соёл, хэлэ hэргээлгэдэ хубитаяа оруулжа байна.

Ямар олон хари гүрэнүүдээр ябаа гээшэб! Мүнөө болотороо Франциин эрхэтэд, Дурна зүгые шэнжэлэгшэд Франсуаза Обэн, Роберта Амайон, Югославиин фольклорист Пованка Бутовски багшатаймнай бэшэлсэдэг. Уласхоорондын эрдэмэй конгрессүүдтэ оло дахин хабаадалсаhан, хари гүрэнүүдтэ мэдээжэ болоhон бшуу. Буряад уран зохёолшодтой уулзажа, нүхэсэжэ, буряад литературын учебнигүүдые зохёоhон юм. Хоца Намсараевтай hайн харилсаатай байhан, буряад литературын үндэhэ hуури табигша тухай ном бэшэжэ гаргаhан гээшэ. Суута Аполлон Тороевтой хэдэн дахин уулзажа, уран гоё үльгэр, түүхэнүүдыень бэшэжэ абаhан байна. Надежда Осиповнагай щагналнууд олон даа. Сорбоннын университедэй хүндэлэлэй тэмдэг—мүнгэн гуу— Росси соо хоморойл юумэн байhан байха гэжэ бодоноб. Соёл болбосоролой, гэгээрэлэй хүржэлтын хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулhанай түлөө оло дахин Буряад Республикын, Агын ба Усть-Ордын округуудай засаг түрын Хүндэлэлэй грамотануудта хүртэhэн байна. Надежда Осиповнагай эрдэмэй хүдэлмэри тухай аминдаа статья бэшэхээр, 150 статья болон номуудые толилhон юм. Зарим номуудыень нэрлэе: «Мифы бурят», «Загадки», «Героико-эпическая поэзия бурят». «Бурятское народно-поэтическое творчество», «Героический эпос бурят», «Героический эпос о Гэсэре», «Лирические песни бурят», хэблэлдэ тушаагдаhан «Улигеры бурят», «Мифы, легенды и предания бурят». Түүлшынь ном Сибириин ба Алас-Дурнын арадуудай аман зохёолой 60 ботиин нэгэн болоно.

Яаралгүйхэн хөөрэлдөөмнай эсэстээ дүтэлбэ. Саашанхи түсэбүүд тухайнь асуухадамни, ахамад эрдэмтэн нигэжэ харюусаха юм: «Түсэб ехэ даа. Түнхэн нютагай аман зохёол тухай монографи, мүн монголшуудай бөө шажанда хабаатай поэзи (культовая поэзия) тухай ном гаргаха hанаатайб». Нэгэтэ Кабулай университедэй профессор манай багшые Афганистан үриhан ха, энээнинь hанан, «тиишэ ошожо динлэбэгүйб», гэжэ халаглана. «Тэндэ байhан монгол арадай хэлэ шэнжэлхэ hэм, мүн Энэдхэг орон, Үбэр-Монгол ошохо хүсэлтэйб» гэнэ.

Түгэсхэлдөө «амжалтынгаа нюуса нэрлыт» гэжэ асуубаб.

— Ажаллаха—гэhэн харюунь тобшо байба.

Т. ТАГАРОВА,
буряад хэлэ бэшэгэй кафедрын багша.

ОЮУТАДАЙ ТУРШАЛГАНУУДЬАА

ШИНИИ АЛХАМУУД...

Эхэ Орон.
Шамайе гансата харахадаа,
Дуумни, эшэнгеэр, замхана.
Н. НИМБУЕВАЙ
шүлэгэй оршуулга.

Hанан, hанан,
Гуниг бидэндэ ерэдэг.
Гэнтын аюулда
Хэды нүхэдөө алдаhан
Хүдэр зүрхэн
Харгын ехэ хүндэhөө,
Хэдэн алдуулhаа
Хухаран, хүгшэн үhөөр
Хүхэрэн, хүхэрэн
Хара нюдэнэй шэрбээн
соо—
Хахасан, хагдаран,
Унтарhан нарандал,
ошодог.

***

Шинии алхамуул...
Холын огторгойдо
Шэрүүн hалхин
шэмээгүй замхана,
Бүхы дэлхэй, амитад,
жэгүүртэд
Шинии алхамуудые
шагнан жаргана.

С. НАМСАРАЕВА,
5-дахи курсын оюутан.

Үетэн тухай үгэ

БУЛТАНАЙ БАЯР БАЯСХАЛАН

1970-ААД ОНУУДАЙ hүүл багта, 1980-яад онуудай эхеэр Эрхүүгэй университедэй буряад хэлэ бэшэгэй таhагые дүүргэгшэдэй зүгhөө эрхим хүндэтэ багшанараа, үстэн нүхэдөө эрдэмэй түрэл гуламтынгаа алтан ойгоор амаршалнаб!

Өөрынгөө таниха, hайн мэдэхэ нүхэд тухайгаа, мүнөө үедэ Эрхүүгэй областиин буряад нютагуудта үндэhэн хэлээе зааданг багшанар тухай баярай үгэ хэлэхэ хүсэлтэйб.

Аглаг hайхан Агын Гүнэй нютагhаа Лигарай эрьедэхи эрдэмэй гуламтада hурахаяа срэhэн Бальжинима Гунгаевае бүхы курсын оюутад мэдэдэг hэн ха. Энэ басаган hурахадаашье бэрхэ, хүхюун дорюун зантай, урагшаа hанаатай, ниитын ажал хэрэгтэ тон эдэбхитэй хүн hэн. Университедэй hүүлээр Оhын районой Буряад-Енгүүд тосхоной hургуулида буряад хэлэ заажа эхилээ hэн.

1981—1982 онуудай hуралсалай жэлдэ Буряад-Енгүүдэй дунда hургуулида округой буряад хэлэнэй багшанар сугларжа, семинар-hуралсал үнгэргөө бэлэй. Би тэрэ үедэ баhал университедэй hүүлээр Нүхэдэй районой Тангадай дунда hургуулида буряад хэлэ заажа эхилhэн байгааб. Тэрэ семинарта уригдаад, аяар холын Худайн гол хүрэжэ ошоходомни, Баной Тарасын дунда hургуулида буряад хэлэ заадаг. Эндэнь hургуули-хүүгэдэй саад гэhэн комплекс байгуулагданхай. Багашуул хүүгэдэй саадhаа эхилэн, буряад хэльжинима Гунгаева угтажа байба. Танилтаяа ээлгоhондоо баярлаал hэм даа. Тиихэдэ Бальжинима Дамдинцыреновнагай хэшээлнүүдые шагнаад, бэрхэ багша боложо, ябаhандань, баярлаа hэм. Гэр бүлэтэй, хүүгэдтэй боложо түбхинэhэн Бальжинима Дамдинцыреновна Мантыковада бүри ехэ амжалта, зол жаргал хүсэнэб!

1982 ондо университедэй буряад хэлэ бэшэгэй таhаг дүүргэhэн Ольга Буяновна Топшиноева Боохоной районой Тарасын дунда hургуулида буряад хэлэ заажа, Эндэнь hургуули-хүүгэдэй саад гэhэн комплекс байгуулагданхай. Багашуул хүүгэдэй саадhаа эхилэн, буряад хэлэнэй hурана. Зэдэ голдо тоонтотой Елизавета Жамбаловна Гырыловатай хамта Ольга Буяновна буряад хэлэ, литература заана. Тэдэнэр багшанартайгаа нэгэдээд, фольклорно бүлэг эмхидхэжэ, урданай дуу, зугаа, наада суглуулна, ёhо заншал түхай бэшэжэ абана. Үлгыдэ оруулха, айлшадые угтаха, хүндэлхэ болон бусадшье урданай ёhо заншалнуудые hургуулиин хүүгэд зүжэглэн харууладаг байха юм. Иимэ ехэ хэрэг бэелүүлжэ байhан эдэ багшанарта бүхы hайн hайханине хүсэнэб!

Түнхэн нютагта тоонтотой Любовь Пурбуевна Иванова Нүхэдэй райондо буряад хэлэ заана. Университедтэ hуража ябахадаа Люба Лудакова эрхим оюутадай нэгэн, эрмэлзэл зориг түгэлдэр, hайн нүхэр байhан юм. Ажалша бэрхэ, хүүгэдтэ мээхэй, урагшаа hанаатай энэ хүнэй эрхим багша болоhониньь гайхалгүй. Hая дуулахадам, районой эрдэм hуралсалай таhагта инспекторээр хүдэлдэг болоо гэлсэнэ. Энэшье ажалдаа урагшатай, амжалтатай, гэр бүлдөө зол жаргалтай ябахыень үреэнэб даа.

Университет дүүргэhэн 5—6 хүн мүнөө үедэ округой hургуулинуудта буряад хэлэ багшална. Агын, Түнхэнэй, Хэжэнгын, Яруунын нютагуудhаа түрэл гаралтай эдэр буряад хэлэеэ, соёлоо, ёhэ заншалаа hэргээн хүгжөөхын тула үнэн зүрхэнhөө оролдожо, тодорхой хэрэгүүдээрээ энээндэ нүлөөлнэ. Энэ ехэ ажалайнь түлоо бултанай зүгhоо — баяр баясхалан!

Т. САМБЯЛОВА,
журналист.

ЭРХИМ hАНАГДАХА БАГШАМНАЙ

ХЭЛЭ БЭШЭГЭЙ эрдэмэй доктор, буряад хэлэ бэшэгэй кафедрын профессор, эрхим хүндэтэ багша Анастасия Григорьевна Митрошкина тухай хөөрэхэмни.

1920 ондо Эрхүүгэй областиин Качугска районой Бурлай тосхондо, дунда шадалтай буряад айлда түрэhэн юм. Хромовско эхин hургуули дүүргээ. Настя басаган багаhаа эхэ, эсэгэhээ гээгдээд, үншэн хүүгэдэй гэртэ байгаад, колхозой залуушуулай hургуулида hурагша hэн. 1930-аад онуудай үлэсхэлэн хоohон жэлнүүдтэ эдэ хүүгэд нилээд ядарhан байгаа.

— Хэды хүндэ байдалтай аад, hураха, эрдэм шудалха зоригнай залирдаггүй hэн. Үдэшэндөө пеэшэнэй галда хэшээлнүүдтээ бэлдэдэг hэмди. А. Б. Варнакова, И. А. Иванов багшанарнай бүхы наhаяа, hанаа сэдьхэлээ хүүгэдтэ зорюулhан, ёhотойл багшанар hэн даа! Учебнигүүд үсөөн байха, багшынгаа хэлэhые ухаандаа хадуужа абаха гэжэ оролдохош. Намтай hураhан хубүүд, басагад бэрхэ мэргэжэлтэд, эрхим түрүү ажалшад болоо. Нэрэтэй солотойшье болоhон юм: М. Ф. Мархеев, Советскэ Союзай Геройн нэрэдэ хүртөө, В. К. Дырхеев—БГПИ-гэй профессор, М. Хамхаев нухэрнай летчигой мэргэжэлтэй hэн, — гэжэ Анастасия Григорьевна эдир наhаяа дурсан хөөрэнэ.

1937 ондо Анастасия Григорьевна hургууляа дүүргэжэ, Улаан-Удэдэ ажаhуудаг түрэлынь болохо Г. И. Мурашкинайда ерээ бэлэй. Хүдэлжэ байгаад, hуралсалаа үргэлжэлүүлээ. 1941 ондо түмэр замшадай үдэшын hургуули дүүргээд, Эрхүүгэй горно-металлургическа институдта оробо. Теэд дайн эхилжэ, оюутадые колхоздо хүдэлхыень эльгээгээ hэн. 1941—1945 онуудай туршада Анастасия басаган Качугска районой Крупскаягай нэрэмжэтэ колхоздо түрүүн бригадираар, удаань комсомолой секретаряар хүдэлөө. Партийн райкомой инструкторай уялга даалгаhаншье байха.

1946 оной эхиндэ Эрхүүгэй университедтэ hураха зорилготой ерэбэ. Математическа факультедэй хэшээлнүүдтэ hайн дурааараа ябажа байтараа, буряад-монгол хэлэ, бэшэгэй таhагые даагша И. М. Манжигеевтэй уулзашаба. Энэ таhагта hурахыень баадхаhан багшын хэлэhэн үгэнүүд hанаандань хадуургажа, Анастасия Григорьевна зүбшөөд, эрдэмэй гуламтын библиотекэдэ саг үргэлжэ номоо үзэдэг болобо. Заримдаа бүхэли hүниндөө ном дээрээ hуугша hэн. Тиигэжэ үсэд нэтэрүүгээр бэлдэhэнэй hүүлээр 1-дэхи курсын үбэлэй семестрэй бүхы шалгалтануудые түшаажархиhан юм.

— Февралиин 16-да зургаан hарын стипенди нэгэн доро абахадаа, юун ехэ мүнгэн гээшэб гэжэ айхабтараар баярлаа бэлэйб,—гэжэ багшамнай энэхэ юм.

1950 ондо университедшье дүүргэгдэбэ. Тэрэ үедэ Анастасия Григорьевна гэр бүлэтэй, хүүгэдтэй болоhон байгаа. Профессор В. Г. Тропиной хүтэлбэри доро аспирантурада hураад, «Качугай буряадуудай нютаг хэлэн» гэhэн темээр диссертаци хамгаалаа. Эрдэм шэнжэлгынь хүдэлмэридэ профессор Г. Д. Санжеев горитой туhаламжа үзүүлhэн, мүн саашадаа ономастикаар шэнжэлгэ хэхыень дурадхаhан байха юм. Тиихэдэ энэ эрдэмые «топоономастика» гэжэ нэрлэдэг, хүсэд бүрилдөөгүй, тогтонижоhон терминүүдгүй эрдэм байгаа hэн.

1967 онhоо Анастасия Григорьевна Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй буряад хэлэ, бэшэгэй таhаг хуби заяагаа холбоо. Энэ таhагай бүхы курсын оюутадта хэлэ шудалалгын хэшээлнүүдые заагаа. Лекциүүдынь гүнзэгы удхатай, олон тоо, баримтануудтай hонирхолтой жэшээнүүдтэй байдаг. Айхабтар зүрхэтэй, ажалша хүн хадаа өөртөө тон эрилтэтэйгээр хандадаг, бусадhаашье шангаар асуудаг юм. Үнэн сэхэ зантай, таhагайнгаа ажал хэрэгүүдэй түлөө бүхы hаналаа табин, шармайн оролдодог хүн. 1970-аад онуудай үеэр буряад хэлэ, бэшэгэй таhагые хааха hэдэлгэ гаргахада, эрид шангаар тэмсээ.

Оюутадай эрдэм шэнжэлгын хүдэлмэрине хүтэлбэрилжэ, олон жэлэй туршада ономастикын бүлэг толгойлно. Бүлэгэйхидэй элидхэлнүүд олон конференциүүдтэ үндэрөөр сэгнэгдээ, Москва, Свердловск болон Улаан-Удэ хотонуудта хэблэгдээ. Эрдэмтэд болоhон шабинарынь — ВСГИК-гэй эрдэмэй талаар проректор, профессор Л. В. Шулунова, БИОН-ой этнографиин секторые даагша, түүхын эрдэмэй кандидат Д. Д. Нимаев болон бусад.

Буряад нэрэнүүдые шэнжэлhэн номhоо гадуур 50 гаран статьянуудынь хэблэгдээ. Тэрэ Уласхоорондын ономастическа 3 конгресстэ хабаадаа. Зүүн Сибирьтэ анха түрүүн, ори ганса ономастическа түб эмхидхэн байгуулаа.

Багшамнай бүхы курсда лекци уншахаhаа гадуур, оюутадай болон аспирантнуудай эрдэм шэнжэлгын хүдэлмэриие хүтэлбэрилдэг, Усть-Ордын Буряадай автономито округой болон Ойхоной буряад hургуулинуудай багшанартай хэшээл үнгэргэдэг, лекци уншадаг.

Эрдэм hургаал үршөөhэн эрхим хүндэтэ багшадаа элүүр энхые, ажалдань амжалта хүсэнэбди.

В. СЕМЕНОВ,
буряад хэлэ бэшэгэй кафедрын аспирант.

ХҮНДЭТЭЙ ХҮДЭЛЖЭ ЯБААРАЙТ!

МҮНӨӨ, эгсэ табан жэлэй туршада эрдэм номой үндэр дабаануудые гаталаад байхадаа, саг ямаршье түргөөр үнгэршэдэг юм даа гэжэ дахин hанахаар болоно. Үсэгэлдэр гэхээр шахуу бидэ, залуухан хүбүүд, басагад, Эрхүүгэй университедэй буряад хэлэ бэшэгэй таhагай оюутад болообди гэжэ хүхижэ байгаа hэмди.

Бидэ тиихэдэ элдэб нютагуудhаа, Араhаа, Буряад оронhоо, Усть-Ордын округhоо сугларжа, бэе бэетээ танилсажа, ханилжа эхилээ hэмди. Суггаа номоо үзэхэш, хэшээлhээ сүлөө саггаа библиотекэдэ hуухаш, таhаршагүй нүхэд болоод, кино, театр, хатар наадандашье сугтаал ябахаш. hанахада, ехэ hонин, сэдьхэл хүдэлгэмэ байна. Ямаршье гоё саг байгаа гээшэб гэжэ hаял тон hайнаар ойлгоноб. Илангаяа зунай hуралсалай практика ехэ гоёор hанагдана.

Буряад хэлэ бэшэгэй таhагай оюутад түрүүшынгээ хоёр жэлдэ зунайнгаа шалгалтануудые тушаагаад, фольклорно, диалектологическа практикада буряад нютагуудаар ябадаг юм. hүүлшын 4—5 жэлдэ оюутад багшанартаяа хамта Боохоной, Оhын, Ойхоной ба Түнхэнэй аймагуудаар аяншалжа, арадай аман зохёолые, нютаг хэлэнүүдые шэнжэлгэдэ хабаатай яhала hонирхолтой ажал ябуулhан, баян материал суглуулhан байна.

Манай hуралсалай бүлэг нэгэдэхи жэлдээ буряад арадайнгаа аман зохёол суглуулхаяа Боохоной аймаг гараа hэн. Мүнөөшье болотор тодоор hанагдадаг. Бидэ кафедрынгаа хүтэлбэрилэгшэ Елена Константиновна Шаракшиноватай томо гэгшын «Икарус» автобусто hуугаад, аятай hайхан байгаалиие гоёшоohоор, дуугаа ханхинуулhаар, түргөөр ябажа (харгынь ехэ hайн), Тараса нютагта буубабди. Тараса нютаг Боохонhоо арба модо болохо зайтай юм. Нилээд томохон, хүн зоноороо олон, элбэг баян нютаг байгаа hэн. Эгээл энэ газарhаа бидэ түрүүшынгээ танилсалгануудые, түрүүшынгээ алхамуудые хэжэ эхилээбди. Айлhаа айлда орожо, үбгэд хүгшэдтэй, үетэнтэйгээшье уулзажа, танилсажа, тэдэнэй хөөрэhыень анхаралтайгаар шагнажа, бэшэжэ абагша hэмди. Илангаяа наhатай хүндэ зохидоор хандажа шадаа hааш, урда сагай дуу дуулажа үгэхэ. Инмэ ушарые ехэ аза талаанда hанахаш. Зарим нэгэ наhажаал зон үльгэр, онтохонуудаа хөөрэхээ мартаад, өөрынгөө үхибүүд, залуу наhан, гэр бүлэ, аша, гушанар тухайгаа, ямар амжалтануудые туйлаhанаа аргагүй сэдьхэлээ хүдэлжэ, хөөрэшэдэг hэн. Хүнтэй хөөрэлдэхэ, харилсаха гээшэ, юрэдөө, хүндэхэн хэрэг байгаа. Хаа-яа зариман «худал шашалдаа, шаляа хэхэ хэрэг» гээшэ гээд, сүлөөгүй, залхуурhан янза үзүүлээд, ябашагша hэн. Гэбэшье нимэ ушарнууд үсөөн hэн.

Тараса нютагаархин маанадые hайн мэдэхэ боложо, байhан үйлэ хэрэгүүд бүхы манай байдалда ямар ехэ нүлөө үзүүлээб гэжэ хэндэшьеб мэдээжэ. Энээнтэй хамта дээдэ hургуулиин байдал hайн болоо гэжэ хэлэхээр бэшэ. Юуб гэхэдэ, хамаг юумэнэй үнэтэй сэнтэй болоhон үедэ манай оюутадай практикадашье гараха асуудал хүндөөр шиидхэгдэдэг болонхой. Гол түлэб мүнгэнэй дуталдаhан үшар hаад болоно. Тиигэбэшье манай кафедрын багшанарай хүсөөр, хэшээл оролдолгоор энэ ехэ хэрэг мүнөө бэелүүлэгдэжэл байна.

Жамьяпова Дарима, Баларьева Лида, Чимитова Саяна, Ользонова Энза, Цыренжапова Оюна, Дармаева Арюуна—унаган нүхэдни!

Хаанашье ябаа hаа, хэдыдэшье бэе бэеэ мартангүй, харилсажа байял гээд, нүхэд басагадтаа юрөөл (hанана гүт, зунайнгаа практика?) зорюулха байнаб:

Hанаhанаа хүсэжэ,
Hарбайhанаа барижа
ябаарайт!
Хүхюутэй зохид
шарайтай,
Хүндэтэй хүдэлжэ
ябаарайт!

Т. ЦЫДЕНЖАПОВА,
буряад хэлэ бэшэгэй кафедрын стажёр.

ТОО, БАРИМТАНУУД

1926 ондо буряад-монгол хэлэ бэшэгэй таhаг нээгдээ. Профессорнуud Г. Ц. Цыбиков, Н. Н. Козьмин, Ц. Жамцарано, доцентнуud А. М. Ремизов, М. П. Хабаев гэгшэд багшалдаг hэн. Буряад, монгол хэлэнүүдэй кафедра, монголоведэй, литературын, түүхын каэинет байгуулагдаа юм.

1930 он—таhагые түрүүшын дүүргэгшэд. Анха түрүүн дүүргэгшэдэй дунда эрдэмтэд, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторнуud Н. П. Егунов, П. Т. Хаптаев, түүхын эрдэмэй кандидатуud Д. А. Абашеев, Т. П. Занданов, А. М. Хамзалов болон бусад болоно.

1932 он—РСФСР-эй Арадай Комиссарнуудай Советэй шийдэбэреэр энэ таhаг Верхнеудинск хото шэлжүүлэгдэнэй үндэhэ hуури дээрэ БГПИ байгуулагдаhан hэн.

1941 ондо университедтэ дахяад буряад таhаг нээгдэ. Таhагые даагшаар И. М. Манжигеев хүдэлөө. Э. Р. Цыдендамбилон, В. И. Золхоев, Н. О. Шаракшинова, А. Г. Митрошкина энэ таhагые даагшаар удаа дараалан ажалладаг байна.

Таhагые дүүргэгшэдэй тоодо 16 профессор, 11 эрдэмэй кандидат тоологдоно.

Буряад ороной суута поэдүүд: Мэлс Самбуев, Владимир Петонов, Ким Ильин энэ таhагта hурахадаа, поэзиин түрүүшынгээ алхам хэжэ, талаан бэлигээ мүлиргөө. 86 оюутан hурана. Буряад болон хуушан монгол, буряад аман зохёол, хүүгэдэй буряад литературнуud, буряад арадай соёл, түүхэ, этнографи, ономастика бодлогодсодоо тусхай курснуудые шудална.

Одоогоо онhоо буряад хэлэ бэшэгэй кафедра нээгдэхэ. Тэрэ онhоо энэ кафедрада аспирантура нээгдэнхэй. Одоо 2 аспирант. 1 стажер hуралсал гарана.

ХОЁР ХЭЛЭНДЭ ТЭГШЭЭР hУРГАДАГ

1993 оной намар hэн. Ород хэлэнэй ленцидэ түрүүшынхеэ ерэhэн бидэнэр аудитори соогоо хөөрэлдэн, энеэлдэн, зүгын үүр шэнги дүүелдэжэ байбабди. Гэнтэ үүдэн нээгдэжэ, набтархан, марлагүйхэн бэетэй эхэнэр орожо ерээд, уриханаар мигэрэн, мэгдэшэлбэ. Иигэжэ бидэ Роза Хадеевна Харташкинатай танилсаа hэмди.

Тэрэ гэhээр бидэ багшаяа даган, ород хэлэнэй нюусануудтай үдэрhөө үдэр бүри танилсажа, hургуулида нилээд үзэгдэhэн гэжэ hанадаг предмедээ бүри шэнэ, hанагдаагүй hонирхолтой талаhаань шудалжа эхилбэбди. Hанал бодолоо тодоор, зүбөөр элирхэйлхэ, зүб үгэнүүдые олохо, хэлэнэй баялигые гүйсэд хэрэглэхэ гэхэ мэтын hургаал заабари үгэhэн Роза Хадеевнада, бусадшье багшанартаа тон ехэ баяр баясхалан хүргэнэбди!

Роза Хадеевна ород хэлэнэй хэшээлнүүдтэ хододоо буряад хэлэ хэрэглэдэг, эдэ хоёр хэлэнэй жэшээнүүдые хододоо зэргэсүүлэн үгэдэг байhандань, ехэ дуратайб. Тиигэжэ манай таhагай оюутад хоёр хэлэ тэгшэ hайн мэдэхэ аргатай болоно.

Багшамнай Эхирэд-Булгадай районой Идэгэ нютагта тоонтотой юм. ИГУ-гай түүхын-хэлэ бэшэгэй факультет дүүргэhэнэй hүүлээр Сэлэнгын аймагай Загастайн дунда hургуулида багшалаа. Удаань Улаан-Удын багшанарай училищида хүдэлөө. Тиигээд ИГУ-гай аспирантура дүүргэhэнэй hүүлээр Эрхүүгэй университет болон политехническэ институдта багшалаа.

Хэлэ бэшэг шудалагшадта, журналистнуудта лекци уншахаhаа гадна, хэдэн семинар хүтэлбэрилдэг, оюугадай практикые толгойлдог, курсовой болон дипломно хүдэлмэри бэшэхэдэнь туhалдаг юм.

Тэрэнэй гол темэ хадаа нютаг хэлэнүүдэй жэшээ дээрэ ород болон буряад хэлэнүүдэй хоорондохи харилсаае шэнжэлгэ мүн болоно. Эрхүүгэй областиин бүхы шахуу буряад нютагуудаар оюутадтайгаа хамта ябаhан, нютаг зоной хэлэ шэнжэлhэн байха.

— Роза Хадеевна эрдэмтэ болон хүн талааараашье ехэ зориг түгэлдэр, ажалша, hайн hайхан зантай хүн. Ходо туhалха, дэмжэхэ гэжэ оролдодог үеымни нүхэр. Би тэрэниие ехэ хүндэлдэгбби,—гэжэ доцент Кира Борисовна Воронцова хэлээ hэн.

Хүндэтэ Роза Хадеевна! Танай гэр бүлэдэ зол жаргал, ажалдатнай амжалта хүсэнэбди!

Е. ИНХИРЕЕВА,
буряад хэлэ бэшэгэй таhагай 2-дохи курсын оюутан.

СОЁЛОЙ ҺОНИН

(БАРГАЖАН НЮТАГАЙ СОЁЛОЙ ТҮБ БАЙГУУЛГАДА ЗОРЮУЛАГДАҺАН ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИҺЭЭ ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД)

«БАРГАЖАН ШАМАЯА ҺАНАХАДАМ...»

Баргажанай аймагай Баян-Гол һууринда һаяхан соёлой түб нэгдэбэ гэжэ соносхогдоһон байгаа. Энэ хэрэгтэ Зүүн Сибириин технологическа университедэй доцент, түүхын эрдэмэй кандидат, Баян-Гол тоонто нютагтай Санжи Будаевич Очиров хаадажа ерэнэн юм. Тиимэ-гээ тэрэ республикымнай национальна библиотекэ соо болоһон пресс-конференциие нэгэгэд, Баян-Голой соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй хэһэн ехэ хүдэлмэрние онсолон тэмдэглэбэ. Баян-Голой арадай театрай алдар суу холуур гаранкай. Тус театрайхид олодахин элдэб харалгануудта, конкурснуудта хабаадажа, дээдэ шатын дипломуудта хүртэһэн габьяатай.

Юрэнхыдөө, Баян-Голой соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй эдэбхитэй ажал ябуулга бүхы аймаг соогоо мэдээжэ болоһоор үнинэй. Ушар тиимэһээ аймаг соогоо түрүүлэн Баян-Голдо соёлой түб байгуулһаниинь гүнзэгы удха шанартай хэрэг гээд **С. Б. Очиров** ороло үгэ хэлэхэдээ, тэмдэглэһэн байна бшуу.

Баян-Голой соёлой байшангай директор, Баян-Голой соёлой түбэй түрүүлэгшэ **Ц. М. Семенова** баргажан буряадуудай соёлой түбэй зорилгонууд тухай сугларагшадта хөөрэжэ үгэһэн байна.

— Нютагай музей, Баян-Голой арадай театр, нютагай дунда һургуули, библиотекэ —эдэ бүгэдэ бултадаа буряад арадай соёлой болон бусад һайн һайхан ёһо заншалые һэргээхэ хэрэгтэ зорюулагдаха юм,—гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Үнэхөөрөөшье, үглөөдэрынь Буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэһээ «Алтан гургалдай» гэжэ фольклорно ансамблиин театр соо багтахаяа болитороо сугларһан хүнүүдэй урда харуулһан концерт, пресс-конференци дээрэ хэлэгдэһэн үгэнүүдые элеэр гэршэлһэн байна бшуу.

Буряадай Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай профессор **Ж. С. Сажинов** үгэ хэлэхэдээ, баянголойхидые соёлой түб байгуулһан ушараар халуунаар амаршалаад, энэ хүшэр, харюусалгатай хэрэгээ урагшатайгаар ябуулхыень хүсэбэ. Соёлой түбэй урда табигдаһан шухала зорилгонуудые бэелүүлхын тула нэн түрүүн ямар юумэ хэхэ, бэелүүлхэ тухай өөрынгөө һанамжые тодорхойлһон байна. Буряадай багшанарай институдай буряад факультедэй декан, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор **Э. Р. Раднаев** нигэжэ мэдүүлбэ: Баян-Голой соёлой түбэй бии болоһондо ехэ баяртай байнаб. Энэнь ехэ дэмбэрэлтэй, һайшаалтай хэрэг гээшэ ааб даа. Һүүлэй хэдэн арбаад жэлэй туршада буряад хэлээ шудалхаяа болиһон үшар буряад арадта ехэ муу хойшолонтой байгаа. Арад зонойнгоо урданай һайн һайхан уг заншалые һэргээхэ, залуу үетэндэ тэрэнние дамжуулха, түрэл хэлээ шудалдаг болоһон ябадал юугээршье сэгнэшэгүй үнэтэй сэнтэй ябадал мүн. Гэхэтэй хамта республикын зарим һургуулинуудта бүхы предмедүүдэй имагтал буряад хэлэн дээрэ зааха һэдэлгэнүүд хэгдэнэ. Тэрэнь зүб шиндхэбэри гэжэ һанахаар бэшэ. Баян-Голой дунда һургуули буряад хэлэ ба литература зааха хэрэгтээ онсо анхарал хандуулдаг байһаар. Энэнь һайшаалтай гээшэ.

Буряад Республикын арадай поэт **Н. Г. Дамдинов** «Баргажан-Тукум» гэжэ нютаг тухай Дунда Азиин суута эрдэмтэн Рашид Эд-динай зохёолнууд соо дурдагдаһан байна гээд онсолбо. Ушар тиимэһээ Баргажанай буряадууд тухай олон зүүн жэлэй урда тээ мэдээжэ байһан байгаа, үг гарбалаа мэдэхэ ёһотойбди гээд үгэ хэлэгшэ тобшолол хээ.

Буряад Республикын болон Россин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ **В. Ц. Баторов** үшөө табяад онуудта Баян-Голдо ажаллажа байхадаа, нютагай соёлой баншан соо «Будамшууе» табижа. Баян-Голой арадай театрай үндэһэ һуури табилсаһан габьяатай юм. Тэрэ үгэ хэлэхэдээ. Баян-Голой соёлой хүдэлмэрилэгшэд алар 40 гаран жэл соо республикынгаа театрнуудай харалгануудта хабаадажа, түрүү зэргэдэ ябадаг зандаа, тиимэһээ Баргажан нютагай буряадуудай соёлой түб эндэ байгуулһаниинь ойлгосотой болоно. Баян-голойхид тон зүб шиндхэбэри абаа гээд тэрэ тэмдэглээ.

Зүүн Сибириин технологическа университедэй багша, социологиин эрдэмэй доктор, профессор **Ц. Ц. Чойропов** пресс-конференци дээрэ мүн лэ үгэ хэлэбэ. Баян-Голдо аймаг соогоо түрүүшээр байгуулагдаһан соёлой түб урдаа ехэ зорилгонуудые табиба гээшэ. Соёлой түбэй шиндхэхэ асуудалнуудынь угаа олон. Ганса буряад хэлэн, буряад ёһо заншал бэшэ, харин түс түбэй ажал ябуулгада һуралсал, хүмүүжүүлгэ, экологи, гэр бүлэ гэхэ мэтэ асуудалнууд хамаатай байха болоно гэжэ тэмдэглэбэ. Соёлой түб ажал ябуулгынгаа хольн хараатай программа зохёохо ёһотой гээд эрдэмтэн һанамжалаа.

— Баргажан буряадууд эхириднээ таһаржа, Байгал далайн хойто бэһээ Баргажан нүүжэ ошоһон түүхэтэй юм. Ушар тиимэһээ соёлой түб байгуулһан хойноо эхирид буряадуудай «пайр наада» 1996 ондэ үнгэргээ гэжэ Эрхүүгэй областиин Баяндайн районой буряадуудай «Хахай» гэжэ нэгэдэлэй түрүүлэгшэ **М. М. Мадаев** пресс-конференцидэ хабаадагшадые уряалба. Тэрэнэй дурадхал дэмжэгдээ.

Геолого - минералогическа эрдэмэй доктор **К. А. Шагжиев** Баргажан нютагай түүхэ дээрэ тогтоод, соёлой түбэй хүсөөр олон брошюрануудд, номуудые хэблэжэ гаргаха байгаабди гэжэ һанамжалаа. Үнэхөөрөөшье, соёлой түб нимэ хүдэлмэрй ябуулха ёһотой ха юм. Гэбэшье энэ хүдэлмэри ойрын сагта бэелүүлжэ шадаал һаа, һайн бэлэй.

Улаан-Үдэдэ ажалладаг инженер-химик **Э. Г. Раднаев** пресс-конференци дээрэ үгэ хэлэхэдээ, Улаан-Үдэдэ соёлой-коммерческэ түб байгуулха тухай дурадхал оруулаад, нютагайнгаа зоной инмэрхүү һайн һайхан үүсхэл гаргажа байһанда баярлаһан тула 1 миллион түхэриг түс түбтэ дамжуулан үгэхөөр бэлэмбэ гэжэ мэдүүлээ. Тэрэ мэдүүлгэнь альга ташалгаар угтагдаба.

«Баян-Гол» гэжэ таряашадай ажахынуудай эблэлэй инженер **В. Д. Чимитцыренов** урданай уг заншал, түүхэ мэдэхэ гээшэ угаа шухала хэрэг гэбэ. Үгэ хэлэгшэ энээн тухай олон һонирхолтой жэшээнүүдые дурдаһан байна.

Эрдэмтэн **А. В. Тумахани**, Баян-Голой дунда һургуулиин үнинэй багшанар **Б. Ш. Молонов, Э. Д. Будзанаева**, Баргажанай аймагай захиргаанай соёлой таһагые даагша **М. А. Бадмажапова** болон бусад мүн лэ соёлой түбэй саашадаа ябуулха хүдэлмэри тухай хөөрэһэн байна.

Баргажанай буряадуудай соёлой түбэй байгуулгада зорюулагдаһан пресс-конференци баян-голойхидой үүсхэлые дэмжээ.

Баян-Голой арадай театр Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай жэлнүүдтэ зорюулагдаһан **Б. Халзановай** «Хайрата минии Хандама» гэһэн зүжэг Буряад драмын театрай тайзан дээрэ үглөөдэрынь харуулаа.

...Баргажан нютагай суута дуушан, Россин Федерациин габьяата артист Бадма Балдаковой зохёоһон дуунай «Баргажан шамаяа һанахадам...» гэһэн үгэнүүд пресс-конференцийн һүүлээр юундэшьеб, холуур сонсогдожол байһандал үзэгдөө бэлэй.

С. ОЧИРОВ,
манай корр.

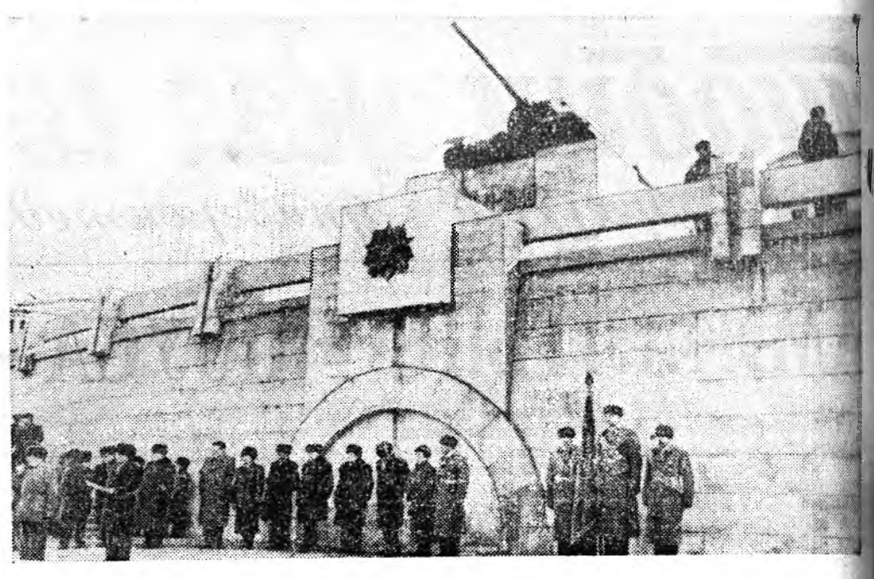

Аха нүхэдөө шаналан дурсана

Агууехэ Илалтын 50 жилэй ойдо зорюулагдаһан хизаар ороноо шэнжэлдэг һурагшадай республиканска конференци хүдэлмэриеэ эхилбэ.

Хизаар ороноо шэнжэлэгшэд конференциин эхилхын урда тээ гэхэ гү, али мартын 27-ной үглөөгүүр Илалтын проспектдэхи «Танк» хушөөдэ ерэжэ, митинг үнгэргэбэ. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай болон ара талада хүдэлэн ветерануд, Улаан-Үдэ хотын нинтын түлөөлэгшэд тус митингдэ хабаадалсаа. Уттамжын ирагуу хүгжэм зэдэлжэ, митинг үнгэргэхэ саг дүтэлбэ.

— Мүнөөдэр хизаар ороноо шэнжэлжэ байдаг республикын һургуулинуудай эдиршүүл суглархадаа, тэрэ холын дайнай газарнуудта баатарай үхэлөөр унаһан аха нүхэдөө тодоруулжа, бидэнэртээ мэдээсэжэ, гэр бүлынхидыень, түрэлхидыень баясуулжа ябадаг эдир нүхэдтөө баярые хүргэнэбди,— гэжэ Буряад Республикын эрдэм һуралсалай министрэй орлогшо Е. Б-Ж. Раднаева, митинг нээхэ зуураа, мэдүүлнэ.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадажа, Эхэ оронойнгоо олон тоото орден, медальнуудта хүртэһэн, Россин Герой болоһон ветерануд **Ф. Е. Долбеев, С. Н. Вандышев, И. Н. Нилипенко** болон бусад эдир мүрдэгшэдэй хэһэн, суглуулһан хүдэлмэри үндэрөөр сэгнэжэ, магтаалай үгэнүүдые хэлэһэн байна.

— Эрхүүгэй университедэй III курсда ябахадаа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда мордоо һэм. Дайнай жэлнүүдтэ манай дивизидэ олон яһатан алба хэдэг һэн. Тинхэдээ Эхэ орон, түрэл тоонто нютагтаа дуратайгаар хүмүүжүүлэгдэһэн бидэнэр хүсэ ехэтэй дайсанһаа айнгүй, эмхи һайнтайгаар дайлалдажа гарадаг байгаабди. Тэрэ гэһээр амиды, мэндэ үлэһэн бидэнэр алар 50 жэлэйнгээ ойн һайндэрые тэмдэглэхээ ехэ бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэжэ байнхайбди. Дайнай газарһаа бусажа ерэһэн бидэнэрэй эгээл залуунинь мүнөө 70 наһатай боложо ябана. Таанадта, бидэнэрэй аша, зээнэртэ, дайнда унаһан аха нүхэдөө тодоруулхын тула бэдэрэлгын ехэ хүдэлмэри хэжэ байһандатнай бултанай зүгһөө баяр баясхалан хүргэнэб!—гэжэ дайнай ветеран Ф. Е. Долбеев эдир түүхэшэдые амаршална.

— Манай аймагай бүхы һургуулинуудта Илалтын 50 жэлэй ойн баярай үдэрые һуралсалдаа, ниитын хүдэлмэридэ амжалта туйлахын түлөө хоорондоо мүрысэнэ. Хизаар ороноо шэнжэлэгшэдэй республиканска конференциндэ Мужыхын, Үльдэргын, Түлдуунай, Эгитын-Адагай, Комсомольскийн дунда һургуулинуудай бүлүүдэ һургашад хизаар ороноо шэнжэлэгшэдэй республиканска конференциндэ ерэбэбди. Эндэ өөһэд өөһэдынгөө һуулгэй жэлдэ хэһэн хүдэлмэриингөө тоосоо хэхэ, эдлэхэбди, — гэжэ Мужыхын дунда һургуулиин 11-дэхи класссай һурагша Надя Дамбаева митинг дээрэ хэлэбэ.

— Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай газарнуудта баатарай үхэлөөр унаһан аха нүхэдэйнгөө дурсаһаал хүндэлэн, нэгэ минут шэмээгүй байя!—гээд сонсогдоходонь, бултадаа хүндэлэнгүй зогсоно. Энээгээр митинг дүүрээ.

Хизаар ороноо шэнжэлэгшэдэй республиканска конференциин делегадууд хотын хүүгэдэй байшанда сугларжа, хүдэлмэриеэ үргэлжлүүлбэ. Тус байшан соо «Үгэн Буряад орон Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ» гэһэн выставкэ эмхидхэгдэнхэй.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудэрэй 12 час 45 минутадаа эдэнэртэ ерэжэ, улаан хөөрэлдөө үнгэргэһэн. Тэдэ байшангай уран һайхан бүлгэмэйхидэй бэлдэһэн концерт наада хараһан байна.

Конференциндэ хабаадашадай анхаралда 16-ны 17.30 минута хүртэтэр «Дорасхаалай Дэбтэр», «Нааданай тылдэ хэгдээ», «Нааданай байлдаан соогуур Эхэ ороной хамгаалаабди» гэһэн ба бусад секциннүүд Улаан-Үдын Солдахи һургуулида, байшангай залууд соогуур эмхидхэгдэ.

Мартын 28- 29-нэй үдэшлэгнүүдтэ конференци хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлхэ юм.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ,

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: ниитингдэ хабаадагшад: Надя Дамбаева үгэ хэлэнэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

КОНСУЛЬСТВОДО ХАЛУУНААР АМАРШАЛБА

Театрай улаасхоорондын үдэрэй урдахана Улаан-Үдэ хотодохи Монголой Генеральна консульство соо Людмила Дугаровае ёһолон хүндэлһэн байгаа. Манай хүршэ орондо актрисын уран бэлигые, искусствада бэеэ үгэнги байһые хүндэлдэг юм. Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэ монгол драматургнуудай зохёолнуудаар табигдаһан зүжэгүүдтэ Людмила Дугарова наадахадаа, мүн Монголой Ц. Нацагдоржын нэрэмжэтэ драмын театрта монгол нүхэдтэээ хабаадахадаа, гүйсэдхэһэн рольнуудаа али бүхы талаһаань гүнзэгыгөөр харуулжа шададаг, байһаараа харагшадай дура татадаг.

Буряад драмын театрай бүхы труппын гастролёор Монголой ниислэл ошожо, зүжэгүүдээ табихадань, Улаан-Баатарай хүн зон Л. Дугаровагай ролёо тобоймо хурсаар гаргажа шададагые тэмдэглэһэн байха.

Эгээл тиимэһээ Улаан-Үдэ хотодохи Монголой генеральна консул Даржаагийн Үлзийсайхан, консульствын бусад хүдэлмэрилэгшэд бэлигтэ актрисые халуунаар амаршалба.

Тэрэнэй зохёохы ажалда үндэр сэгнэлтэ үгэһэнэйнь түлөө, Буряадай болон Монголой театрнуудай харилсаа холбоое хүгжөөлгэдэ монгол ханинарайнгаа саг үргэлжэ анхарал хандуулжа байдагайнь түлөө Л. Дугарова дипломадуудта баяр баясхалан хүргөөд, шэнэ зүжэгүүдтэ наадажа, монгол хараагшадые баясуулха байһандаа найдажа байһанаа мэдүүлбэ.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэблэлэй албан.

ЭМХИДХЭЛЭЙ КОМИТЕТ БАЙГУУЛАГДАА

Дэлхэйн киногой элитэ ехэ ажал ябуулагша Валерий Инкижиновэй түрэһөөр 100 жэлэй ойдо, Буряад ороондо кинофильмын түрүүлэн харуулагдаһаар 100 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хэмжээ ябуулгануудта бэлдэхэ, тэдэнние үнгэргэхэ талаар республикын эмхидхэлэй комитедые Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. Н. Семенов толгойлхо байна. Гэбэшье түлөөлэгдэ засагай толгойлогшо энэ талаар зүбшөөлөө үгэхэ ёһотой. Буряад Республикын Президент Л. В. Потаповай Зарлигаар эмхидхэлэй комитет байгуулагдаба. Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л. Ч. Нимаева, Валерий Инкижиновэй ниитын жасын түрүүлэгшэ В. А. Агалова түрүүлэгшын орлогшонороор баталагдаа.

Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй президент, Россин арадай уран зураача Д-Н. Д. Дугаров, Зүүн Сибириин соёлой институдай ректор, эрдэмэй доктор, профессор Г. И. Балханов «Хараасгай» журналай ахамад редактор, Буряадай арадай уран зохёолшо Ц. А. Жимбиев, Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай директор, Россин габьяата артист М. Х. Жапхандаев, Буряад Республикын Гостелерадиокомпаниин түрүүлэгшын орлогшо В. В. Измайлов болон политическэ, ниитын элитэ мэдээжэ бусад ажал ябуулагшад республикын эмхидхэлэй комитедэй бүрилэлдэ оруулагдаа.

Республика дотор киногой һалбариие хүгжөөхэ, фильмүүдые харуулха программануудые бэелүүлхэ талаар шэглүүлэгдэһэн хэмжээ ябуулгануудта али болохоор туһалха гээшэ эмхидхэлэй комитедэй гол зорилгонуудай нэгэниинь болоно.

Гүрэнэй болон ниитын эмхинүүд, олзын хэрэг эрхилэгшэд ба хүн зоной һайн дураараа оруулһан мүнгэ зээри, үргэл хандибууд ойн баярай хэмжээ ябуулгануудта мүнгэ һомолхо арга олгохо байна.

«Эсэгэ ороной кинематографой талаар Россин Федерациин дэмжэлгын политика, дэлхэйн ба Россин кинематографой 100 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хэмжээ ябуулгануд тухай» Россин Президентийн Зарлиг республикын эмхидхэлэй комитедэй хүтэлбэрин болгон бэелүүлхэ ёһотой хуулиин гол документ болоно.

ОЛОН ЗОНОЙ СУГЛАРААГҮЙШЬЕ ҺААНЬ, ҺОНИРХОЛТОЙ БАЙБ

Буряад ороной аймагуудай хүдөө нютагуудаар Монголой Улаан-Баатар хотын улсын тайзанай циркын бүлэг артистнар һонирхолтой концерт-наадаяа эдэ үдэрнүүдтэ харуулжа ябана. Энэ циркын менеджер, манай нютагай хүбүүн, Улаан-Баатар хотын циркын артистнуудые бэлдэн һургадаг училищиин багша Содном Шагдаровай хэлэһэнэй ёһоор, энэ бүлэгэй артистнар нэн түрүүн Хэжэнгын аймагай бүхы нютаг нугануудаар концерт-наадаяа февралиин 27-һоо харуулжа эхилһэн байха юм. Һүүлдэнь тэдэнэр Хори тосхоной зондо программаяа дурадхаа. Тэндэһээ Загарайн аймагай Үнэгэтэй, Элхи, Ташалан, Татарский Ключ, Шэнэ-Бэрээн, Шабур болон Загарай нууринуудта үдэртэ нэгэ-хоёр концертнүүдые үгэбэ.

Улсын тайзанай циркын айлшаар эндэ ерэһэн бүлэг артистнарай нэгэ час 30 минутын туршада табиһан наадаяай программань ехэл һонирхолтой. Тусхайлан хэлэбэл, клоунада (клоунуудай гаргадаг аяг аашанууд), акробатическа упражненнинүүд, һонин эксцентрическэ номернууд, агаарай болон мүр дээрээ үргэхэ гимнастика, йога, уһатай аягаар наада гаргадаг жонглёр гэхэ мэтэ болоно.

...Удэшын 7 саг. Загарай тосхоной соёлой байшан үүдэээ үргэнөөр сэлинхэй. Хүршэ Монгол ороной циркын артистнарай табиһан наада хараха дуратайшуул яһала олон байха гэжэ һанаһамнай, манай һанал бодолдо таарабагүй. Үдэрэй гурбан сагта эдэнэр эндэ баһал концерт табиһан юм. Тинхэдэ хүнүүдэй хэр олоороо сугларһыень хэлэхэ аргагүйб.

Болзолдоһон саг соогоо хүршэ ороной артистнар концерт наадаяа эхилээ. Зал соо тиимэшье олон зон сугларбагүй. Харагшадай гол түлэбынь үхибүүд байгаа.

Хүшэгын нээгдэхэдэнь, тайзанай саада таладань Янжин һама бурханай дүрэ зураг бүхы ханыень ээлдэ. Уданшьегүй монгол арадай иратуу гоё хүгжэм эдэлжэ, артистка Мөөнхтуя уһатай хоёр, аяга хиндэ эрьюулжэ, программаяа эхилбэ. Удаань энеэдэ наада, аяг аашануудые гаргадаг хоёр клоун тайзан дээрэ гаража, наадаяа үлам һонирхолтой болгоно. Эндэ Азиин гүрэнүүдэй залуу клоунуудай конкурсын дипломант Ширавдоржийн Энхамгалан ехэ габьяатай байһанаа дахинаа элитээр харуулжа шадаа. Зүүн-Урдахи Азиин ёһотойл «одо мүшэниинь» болоһон, элдэб конкурснуудай лауреат Донгорын Үржэн йог гэһэн программаар наадаяа харуулхадаа, бутархай шэл дээгүүр нюсэгэн хүлөөрөө ябахадаа, тэрээн дээрээ нюсэгэн нюргаараа хэбтэхэдээ, ээм дээрээ дабхасалдан зогсоһон хоёр акробат басагадые ээм болон үбсүүн дээрээ нэмэжэ абадаг байба. Һүүлдэнь, хадаһатай модон дээрэ һонирхолтой наада табижа, сугларагшадые ехэл гайхуулба.

Гоёор нугаралдаһан номерто гэхэ гү, али акробатика харуулалгада артистнар Энхамгаланай хүтэлбэри доро Нямжав, Мөөнхтуул гэгшэд хубитануудаа оруулаа юм. Мүр дээрээ үргэдэг акробатикада Пурэвжаргалай ударидалга доро Эрдэнэтогтох, Энхамгалан, Намжилсүрэн гэгшэд хабаадалсаһан байна. Гимнаст Мунхбогдын Мөөнхтуул аргамжа дээрэ баһал һонирхолтой наада харуулба.

Нааданай энэ һонирхолтой программа зохёолгодо уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ режиссер Эрэнцэндоржийн Батцож, хүгжэмшэн Гантулга, бүлэгые даагша, урдандаа акробат байһан, мүнөө циркын артистнуудые бэлдэдэг училищиин багша, пенсионер Мягмаржабын Ганболод ехэ габьяатай гэжэ онсолон тэмдэглэхээр.

Эндэ сугларһан хараагшад, иланганаа залуу үетэн хүршэ ороной артистнар харуулһан номер бүхэниень халуун альга ташалгаар угтаа. Аймагай захиргаанай, иланганаа соёлой таһагай зүгһөө хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй концерт харахаяа ерэзгүйнь ехэл харамтай.

Үглөодэрынь тэдэнэр энэл аймагай Онохой тосхоной, Эрхирик һууринай ажалшадта өөһэдынгөө программа харуулаа. Удаань суббота үдэшэлэн Мухар-Шэбэрэй магай Сагаан-Нуурай нүүдэлшэдтэ ошожо, халуун угтагдаба. Энэ неделя эхээр Монголой циркын артистнар Улаан-Үдэ хотын зондо һонирхолтой наада харуулха хүсэлэнтэй юм.

Түгэсхэлдөө ямар тобшолол хэлтэйбэ гэхэдэ, хүн ороной тайзанай циркын концерт-наада хараад байхадаа, манай Буряад орондо байдаг нимэрхүү цирк бии болоо гэжэ Улаан-Баатарай циркийн артистнарые бэлдэхэн, шэглэлтэй училищида хүрэжэ ерээ гэжэ һанаа байна. Энэ асуудалда Президент, Правительствын анхаралаа хандуулха гэ һандань найдахаар. Тиигээ һээ гадна хоёр ороной хайлбал, Монголой цирк Буряадай драматическа театрай артистнар тусхайлан бэлдэгдэ болоод, хүдөөдэ наада харуулаа һаань, бага зэрэг болоомжотой гэжэ һанагдана.

Д. ДОНДОКОВ
манай тусхай корр.

Манай хөөрэлдөөн

ЭХЭ, ЭСЭГЫН БУЯНГААР

Һаяхан Буряадай 1-дэхи лицей-интернадта «Сагаан һарын дангина» гэһэн конкурс үгэрөө. Энэ конкурсын түгэсхэлдэ гараһан арбаад басагад соohоо нэгэ басаган илажа, хүндэтэ жюрин, харагшадай дура сэдьхэл булягаа. Тэрэ хэн бэ гэхэдэ, 9-дэхи классай һурагша, Бадма-Ханда Аюшеева Сагаан һарын дангина болоһон байна. Манай хөөрэлдөөн танай анхаралда.

— Бадма-Ханда, хэдыдэхиеэ ши иимэ конкурсдо хабаадана гээшэши? Тайзан дээрэ ехэ зохидхоноор бэеэ баряад ябаналши.

— Би түрүүшынхиеэ иимэ конкурсдо хабаадаһан байнаб. Түрүүшээр һанаагаа зобоодшье абааб. Мүнөө һайндэрэй үнгэрөөд байхада, досоомни ехэ зохид, ехэ баяртай байна.

— «Сэнгүүлэн намайе бүүбэйлһэн сэнхэрлэн харагдагша шэмэг һайхан болохо Шэнэхээн миниий тоонтомни», — гэжэ амаршалгадаа хэлэһэн байнаш. Энэ лицейдэ хэр үнишэй һуранабши?

— Тиимэ даа, багахан-һаамни намайе тэнжэһэн Шэнэхээн миниий тоонтом болоно. Манай бүлэ һаяхан тэндэһээ түрэл Буряад нютагаа зөөжэ ерээ. Би эндэ 8-дахи классһаа һуранаб.

— Һонин гү эндэ һурахада?

— Һонин. Эхэ, эсэгын буянгаар гээшэ гү, өөрымни аза талаанаар гээшэ гү, иимэ өөртэм таараһан байдал тохёолдоо. Эндэ олон нүхэдтэй болооб. Буряад хүүгэй соо ябахада, һанаан дүүрэн шэнги байдаг. Амаралтын үдэрнүүдтэ гэртээ ошохоодоо, «яагаа гоё гээшэб, эжы», —гэжэ эжыдээ хөөрэдэгби.

— Шиниий һонирхол (хобби) юун болоноб?

— Би дуу дуулаха, оёхо, ном уншаха дуратайб.

— Ямар хэлэн дээрэ уншадагши?

— Буриадаар. Хуушан монголоор «Үбэр Монголой залуушуд» гэжэ ном уншаха дуратайб.

— Эгээл дуратай һуралсалай предметшни юун бэ?

— Буряад литература ааб даа. Найруулгануудые бэшэхэдэ гоё байдаг.

— Танай лицейдэ хүүгэдэй искусствын һургуули бии гэжэ мэдэнэб. Ши ошодог гүш тиишээ?

— Би театральна бүлэг соо ородогби. «Пантомима», «Чанзын» бүлгэмүүдтэшье хабаададагби. Тэндэ ехэ һонирхолтой. Энэ концерт наадаяа элдэб һургуулинуудаар, тосхонуудаар ябажа харуулдагбди.

— Ямар мэргэжэлтэй болохоёо һанаанаши? Энээн тухай мүнөө бодомжолно гүш?

— Саашадаа хүгжэмэй һургуулида орожо, дуушан мэргэжэлтэй болохо һанаатайб.

— Зай, һайнши даа. Энэ эдир залуу наһандаа эрдэмэй замаар саашаа дабшажа, һуралсалдашни амжалта хүсэнэб.

— Һайн даа.

БГПИ-гэй 4-дэхи курсын оюутан Соёлма ДАШИЕВА хөөрэлдөө хэбэ.

Сибириин, Ураалай болон Алас-Дурна зүгэй духовой оркестрнүүдэй зонын конкурс-харалга мартын 23-һаа 26 болотор Улаан-Үдэ хотодо үнгэргэгдэбэ. Энэ конкурсдо Новосибирскын, Эрхүүгэй, Камчаткын, Сахалинай, Салехардын, Барнаулай, манай республикын ниислэл болон бусад хотонуудай хүгжэмшэд хабаадаһан байна.

Улаан-Үдэ хотын духовой оркестр түрүүшын концертһээ олон тоото хүгжэмдэ дуратайшуулда һайншаагдажа эхилээ һөн. Буряадай ниислэл болон республикын аймагуудай духовой оркестрэй һайндэрнүүдтэ тэдэ хүгжэм наадажа, зонние хүжардуулба. Бүхы наһаяа хүгжэмдэ, соёлдо зорюулһан дүй дүршэл ехэтэй, бэлигтэй зон эндэ ажалладаг юм. Эндэ бэлигтэй хүгжэмшэд Бата Дондоков, Юрий Дыбхеев, Юрий Орлов, Виктор Коновалов, Борис Сауляк, Виктор Бойло болон бусадые нэрлэжэ болоно. Концертнаадануудтаа саг үргэлжэ бэлэдхэл хэжэ байхынь түлөө оркестртэ Улаан-Үдэ хотын Серовой нэрэмжэтэ соёлой байшан үгтэһэн байгаа. Тиин мүнөө үнгэргэгдэһэн конкурсдо оркестрнай амжалтатай хабаадажа, һайн үрэ дүн туйлаа.

Конкурсын түгэсхэлэй гала-концерт, Буряадай оперо болон баледэй театрай танхим соо мартын 26-най үдэшэ үнгэргэгдөө.

Ц. ШОЙЖИНИМАЕВ.

ЗОНЫН ХАРАЛГАДА

эхилээ һөн. Буряадай ниислэл болон республикын аймагуудай духовой оркестрэй һайндэрнүүдтэ тэдэ хүгжэм наадажа, зонние хүжардуулба. Бүхы наһаяа хүгжэмдэ, соёлдо зорюулһан дүй дүршэл ехэтэй, бэлигтэй зон эндэ ажалладаг юм. Эндэ бэлигтэй хүгжэмшэд Бата Дондоков, Юрий Дыбхеев, Юрий Орлов, Виктор Коновалов, Борис Сауляк, Виктор Бойло болон бусадые нэрлэжэ болоно. Концертнаадануудтаа саг үргэлжэ бэлэдхэл хэжэ байхынь түлөө оркестртэ Улаан-Үдэ хотын Серовой нэрэмжэтэ соёлой байшан үгтэһэн байгаа. Тиин мүнөө үнгэргэгдэһэн конкурсдо оркестрнай амжалтатай хабаадажа, һайн үрэ дүн туйлаа.

Конкурсын түгэсхэлэй гала-концерт, Буряадай оперо болон баледэй театрай танхим соо мартын 26-най үдэшэ үнгэргэгдөө.

Ц. ШОЙЖИНИМАЕВ.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарьнай—2-50-52, секретариадай— 2-66-76, таһагууд, ниитын-политическэ— 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа —2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олоннитын хүдэлмэрнин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61 хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19; Закаменскда—30-61, Баргажанда—91-6-40.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-23-67, вахта—2-67-95, 2-67-05.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэнэг 5185. Стереотипта тушаагдаһан саг: 20.10.

Буряад Республикын республиканска типографиэда газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрилхэлдэ абтанхай. Зак. № 58.